

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών (05. Suttanipāta-
aṭṭhakathā)

4. Το κεφάλαιο των οκτάδων (4. Aṭṭhakavaggo)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών

4. Aṭṭhakavaggo

1. Kāmasuttavaṇṇanā

773. Kāmaṃ kāmayaṃānassāti kāmasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavati kira sāvattthiyaṃ viharante aññataro brāhmaṇo sāvattthiyā jetavanassa ca antare aciravatīnadītīre “yavaṃ vapissāmī”ti khettaṃ kasati. Bhagavā bhikkhusaṅghaparivuto piṇḍāya pavisanto taṃ disvā āvajjento addasa - “assa brāhmaṇassa yavā vinassissantī”ti, puna upanissayasampattiṃ āvajjento cassa sotāpattiphalassa upanissayaṃ addasa. “Kadā pāpuṇeyyā”ti āvajjento “sasse vinaṭṭhe sokābhibhūto dhammadesanaṃ sutvā”ti addasa. Tato cintesi - “sacāhaṃ tadā eva brāhmaṇaṃ upasaṅkamissāmi, na me ovādaṃ sotabbaṃ maññissati. Nānārucikā hi brāhmaṇā, handa, naṃ ito pabhutiyeva saṅgaṇhāmi, evaṃ mayi muducitto hutvā tadā ovādaṃ sossatī”ti brāhmaṇaṃ upasaṅkamitvā āha - “kiṃ, brāhmaṇa, karosī”ti. Brāhmaṇo “evaṃ uccākulīno samaṇo gotamo mayā saddhiṃ paṭisanthāraṃ karotī”ti tāvatakeneva bhagavati pasannacitto hutvā “khettaṃ, bho gotama, kasāmi yavaṃ vapissāmī”ti āha. Atha sārīputtatthero cintesi - “bhagavā brāhmaṇena saddhiṃ paṭisanthāraṃ akāsi, na ca ahetu appaccayā tathāgatā evaṃ karonti, handāhampi tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karomī”ti brāhmaṇaṃ upasaṅkamitvā tatheva paṭisanthāramakāsi. Evaṃ mahāmogallānatthero sesā ca asīti mahāsāvaka. Brāhmaṇo atīva attamano ahosi.

Atha bhagavā sampajjamānēpi sasse ekadivasāṃ katabhattakicco sāvattthito jetavanaṃ gacchanto maggā okkamma brāhmaṇassa santikaṃ gantvā āha - “sundaraṃ te, brāhmaṇa, yavakkhetta”nti. “Evaṃ, bho gotama, sundaraṃ, sace sampajjissati, tumhākampī saṃvibhāgaṃ karissāmī”ti. Athassa catumāsaccayena yavā nipphajjīṃsu. Tassa “ajja vā sve vā lāyissāmī”ti ussukkaṃ kurumānasseva mahāmegho utṭhahitvā sabbarattiṃ vassi. Aciravatī nadī pūrā āgantvā sabbaṃ yavaṃ vahi. Brāhmaṇo sabbarattiṃ anattamano hutvā pabhāte nadītīraṃ gato sabbaṃ sassavipattiṃ disvā “vinaṭṭhomhi, kathaṃ dāni jīvissāmī”ti balavasokaṃ uppādesi. Bhagavāpi tameva rattiṃ paccūsasamaye buddhacakkhunā lokaṃ volokento “ajja brāhmaṇassa dhammadesanākālo”ti ñatvā bhikkhācāravattena sāvattthiṃ pavisitvā brāhmaṇassa gharadvāre aṭṭhāsi. Brāhmaṇo bhagavantaṃ disvā “sokābhibhūtaṃ maṃ assāsetukāmo samaṇo gotamo āgato”ti cintetvā āsanaṃ paññāpetvā pattaṃ gahetvā bhagavantaṃ nisīdāpesi. Bhagavā jānantova brāhmaṇaṃ pucchi - “kiṃ brāhmaṇa paduṭṭhacitto vihāsī”ti? Āma, bho gotama, sabbaṃ me yavakkhettaṃ udakena vūḷhanti. Atha bhagavā “na, brāhmaṇa, vipanne domanassaṃ, sampanne ca somanassaṃ kātabbaṃ. Kāmā hi nāma sampajjantipi vipajjantipi”ti vatvā tassa brāhmaṇassa sappāyaṃ ñatvā dhammadesanāvasena imaṃ suttaṃ abhāsī. Tattha saṅkhepato padatthasambandhamattameva vaṇṇayissāma, vitthāro pana niddese vuttanayeneva veditabbo. Yathā ca imasmiṃ sutte, evaṃ ito paraṃ sabbasuttesu.

Tattha kāmanti manāpiyarūpāditebhūmakadhammasaṅkhātāṃ vatthukāmaṃ, kāmayaṃānassāti icchamānassa. Tassa ce taṃ samijjhatīti tassa kāmayaṃānassa sattassa taṃ kāmasaṅkhātāṃ vatthu samijjhati ce, sace so taṃ labhatīti vuttaṃ hoti. Addhā pītimano hotīti ekaṃsaṃ tuṭṭhacitto hoti. Laddhāti labhitvā. Maccoti satto. Yadicchatīti yaṃ icchati.

774. Tassa ce kāmayaṃānassāti tassa puggalassa kāme icchamānassa, kāmena vā yāyamaṃānassa. Chandajātassāti jātataṇhassa. Jantunoti sattassa. Te kāmā parihāyanti te kāmā parihāyanti ce. Sallaviddhova ruppatīti atha ayomayādinā sallena viddho viya pīḷiyati.

775. Tatiyagāthāya saṅkhepattho - yo pana ime kāme tattha chandarāgavikkhambhanena vā samucchedena vā attano pādena sappassa siraṃ iva parivajjeti. So bhikkhu sabbaṃ lokaṃ visaritvā t̥hitattā loke visattikāsaṅkhātāṃ taṇhaṃ sato hutvā samativattatīti.

776-778. Tato parāsaṃ tissannaṃ gāthānaṃ ayaṃ saṅkhepattho - yo etaṃ sālīkhetādiṃ khettaṃ vā gharavatthādiṃ vatthuaṃ vā kahāpaṇasaṅkhātāṃ hiraṇṇaṃ vā goassabhedaṃ gavāssaṃ vā itthisaṇṇikā thiyo vā ṇātibandhavādī bandhū vā añṇe vā manāpiyarūpādī puthu kāme anugijjhati, taṃ puggalaṃ abalasaṅkhātā kilesā balīyanti saṃhanti maddanti, saddhābalādivirahena vā abalaṃ taṃ puggalaṃ abalā kilesā balīyanti, abalattā balīyanti attho. Atha taṃ kāmaggiddhaṃ kāme rakkhantaṃ pariyesantaṃ sīhādayo ca pākāṭaparissayā kāyaduccaritādayo ca apākāṭaparissayā maddanti, tato apākāṭaparissayehi abhibhūtaṃ taṃ puggalaṃ jātiādidukkhaṃ bhinnaṃ nāvaṃ udakaṃ viya anveti. Tasmā kāyagatāsatiādhāvanāya jantu sadā sato hutvā vikkhambhanasamucchedavasena rūpādīsu vatthukāmesu sabbappakāraṃpi kilesakāmaṃ parivajjento kāmāni parivajjaye. Evaṃ te kāme pahāya tappahānakaramaggeneva catubbidhampi tare oghaṃ tareyya tarituaṃ sakkuṇeyya. Tato yathā puriso udakagarukaṃ nāvaṃ siṅcitvā lahukāya nāvāya appakasireneva pāragū bhavēyya, pāraṃ gaccheyya, evameva attabhāvanāvaṃ kilesūdakagarukaṃ siṅcitvā lahukena attabhāvena pāragū bhavēyya, sabbadhammapāraṃ nibbānaṃ gato bhavēyya, arahattappattiyā gaccheyya ca, anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbātīti arahattanikūṭeṇa desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca sotāpattiphale patitṭhahimsūti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya kāmasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Guhaṭṭhakasuttavaṇṇanā

779. Satto guhāyanti guhaṭṭhakasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavati kira sāvattiyaṃ viharante āyasmā piṇḍolabhāradvājo kosambiyaṃ gaṇḍātīre āvaṭṭakaṃ nāma utenassa uyyānaṃ, tattha agamāsi sītale padese divāvihāraṃ nisīditukāmo. Aññadāpi cāyaṃ gacchateva tattha pubbāsevanena yathā gavampatitthero tāvatimsabhavananti vuttanayametāṃ vaṇḍisaṃsuttavaṇṇanāyaṃ. So tattha gaṇḍātīre sītale rukkhamaṃ samāpattiṃ appetvā divāvihāraṃ nisīdi. Rājāpi kho uteno taṃ divasaṃyeva uyyānakīḷikaṃ gantvā bahudeva divasabhāgaṃ naccagītādīhi uyyāne kīḷitvā pānamadamatto ekissā itthiyā aṅke sīsaṃ katvā sayi. Sesitthiyo “sutto rājā”ti utṭhahitvā uyyāne pupphaphalādīni gaṇḍantiyo therāṃ disvā hirottappaṃ

upaṭṭhāpetvā “mā saddaṃ akatthā”ti aññamaññaṃ nivāretvā appasaddā upasaṅkamitvā vanditvā therāṃ samparivāretvā nisīdiṃsu. Thero samāpattito vuṭṭhāya tāsāṃ dhammaṃ desesi, tā tuṭṭhā “sādhū sādhu”ti vatvā suṇanti.

Raṇṇo sīsaṃ aṅkenādāya nisinnitthī “imā maṃ ohāya kīlanti”ti tāsū issāpakatā ūruṃ cāletvā rājānaṃ pabodhesi. Rājā paṭibujjhivā itthāgāraṃ apassanto “kuhiṃ imā vasaliyo”ti āha. Sā āha - “tumhesu abahukatā ‘samaṇaṃ ramayissāmā’ti gatā”ti. So kuddho therābhimukho agamāsi. Tā itthiyo rājānaṃ disvā ekaccā uṭṭhahiṃsu, ekaccā “mahārāja, pabbajitassa santike dhammaṃ suṇāmā”ti na uṭṭhahiṃsu. So tena bhiyyosomattāya kuddho therāṃ avanditvāva “kimatthaṃ āgatosi”ti āha. “Vivekatthaṃ mahārājā”ti. So “vivekatthāya āgatā evaṃ itthāgāraparivutā nisīdanti”ti vatvā “tava vivekaṃ kathehi”ti āha. Thero visāradopi vivekakathāya “nāyaṃ aññātukāmo pucchati”ti tuṇhī ahosi. Rājā “sace na kathesi, tambakipillikehi taṃ khādāpessāmī”ti aññatarasmiṃ asokarukkhe tambakipillikapuṭaṃ gaṇhanto attanova upari vikiri. So sarīraṃ puñchitvā aññaṃ puṭaṃ gahetvā therābhimukho agamāsi. Thero “sacāyaṃ rājā mayi aparajjheyya, apāyābhimukho bhaveyyā”ti taṃ anukampamāno iddhiyā ākāsaṃ abbhuggantvā gato.

Tato itthiyo āhaṃsu - “mahārāja, aññe rājāno īdisaṃ pabbajitaṃ disvā pupphagandhādīhi pūjenti, tvaṃ tambakipillikapuṭeṇa āsādetuṃ āraddho ahosi, kulavaṃsaṃ nāsetuṃ uṭṭhito”ti. So attano dosaṃ ṇatvā tuṇhī hutvā uyyānapālaṃ pucchi - “aññaṃpi divasaṃ thero idhāgacchatī”ti? “Āma, mahārājā”ti. Tena hi yadā āgacchatī, tadā me āroceyyāsīti. So ekadivasaṃ there āgate ārocesi. Rājāpi therāṃ upasaṅkamitvā paṇhaṃ pucchitvā pānehi saraṇaṃ gato ahosi. Tambakipillikapuṭeṇa āsāditadivase pana thero ākāsenāgantvā puna pathaviyaṃ nimujjitvā bhagavato gandhakuṭiyaṃ ummuji. Bhagavāpi kho dakkhiṇeṇa passena sato sampajāno sīhaseyyaṃ kappayamāno therāṃ disvā “kiṃ, bhāradvāja, akāle āgatosi”ti āha. Thero “āma bhagavā”ti vatvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Taṃ sutvā bhagavā “kiṃ karissati tassa vivekakathā kāmagaṇagiddhassā”ti vatvā dakkhiṇeṇa passena nipanno eva therassa dhammadesanattaṃ imaṃ suttaṃ abhāsī.

Tattha sattoti laggo. Guhāyanti kāye. Kāyo hi rāgādīnaṃ vāḷānaṃ vasanokāsato “guhā”ti vuccati. Bahunābhichannoti bahunā rāgādīkilesajālena abhicchanno. Etena ajjhatabbandhanaṃ vuttaṃ. Tiṭṭhanti rāgādivasena tiṭṭhanto. Naroti satto. Mohanasmiṃ pagāḷhoti mohanaṃ vuccati kāmagaṇā. Ettha hi devamanussā muyhanti, tesu ajjhogaḷho hutvā. Etena bahiddhābandhanaṃ vuttaṃ. Dūre vivekā hi tathāvidho soti so tathārūpo naro tividhāpi kāyavivekādikā vivekā dūre anāsanne. Kimkāraṇā? Kāmā hi loke na hi suppahāyā, yasmā loke kāmā suppahāyā na hontīti vuttaṃ hoti.

780. Evaṃ paṭhamagāthāya “dūre vivekā tathāvidho”ti sādhetvā puna tathāvidhānaṃ sattānaṃ dhammataṃ āvikaronto “icchānidānā”ti gāthamāha. Tattha icchānidānāti taṇhāhetukā. Bhavasātabaddhāti sukhavedanādimhi bhavasāte baddhā. Te duppamuñcāti te bhavasātavatthubhūtā dhammā, te vā tattha baddhā icchānidānā sattā duppamocayā. Na hi aññaṃ mokkhāti aññaṇa ca mocetuṃ na sakkonti. Kāraṇavacanaṃ vā etaṃ, te sattā duppamuñcā. Kasmā? Yasmā aññaṇa mocetabbā na hontī. Yadi pana muñceyyuṃ, sakena thāmena muñceyyunti ayamassa attho. Pacchā pure vāpi apekkhamānāti anāgate atīte vā kāme apekkhamānā. Imeva kāme purimeva jappanti ime vā paccuppanne kāme purime vā duvidhepi atītānāgate balavataṇhāya patthayamānā. Imesaṇca dvinnaṃ padānaṃ “te duppamuñcā na hi

aññamokkhā”ti iminā saha sambandho veditabbo, itarathā “apekkhamānā jappaṃ kiṃ karonti kiṃ vā katā”ti na paññāyeyyūṃ.

781-782. Evaṃ paṭhamagāthāya “dūre vivekā tathāvidho”ti sādhetvā dutiyagāthāya ca tathāvidhānaṃ sattānaṃ dhammataṃ āvikatvā idāni nesaṃ pāpakammakaraṇaṃ āvikaronto “kāmesu giddhā”ti gāthamāha. Tassattho - te sattā kāmesu paribhogataṇhāya giddhā pariyesanādimanuyuttattā pasutā sammohamāpannattā pamūḷhā avagamanatāya maccharitāya buddhādīnaṃ vacanaṃ anādiyanatāya ca avadāniyā. Kāyavisamādimhi visame nivittā antakāle maraṇadukkhūpanitā “kiṃsū bhavissāma ito cutāse”ti paridevayantīti. Yasmā etadeva, tasmā hi sikkhetha...pe... māhu dhīrāti. Tattha sikkhethāti tisso sikkhā āpajjeyya. Idhevāti imasmiṃyeva sāsane. Sesamuttānameva.

783. Idāni ye tathā na karonti, tesāṃ byasanappattiṃ dassento “passāmī”ti gāthamāha. Tattha passāmīti maṃsacakkhuādīhi pekkhāmi. Loketi apāyādimhi. Pariphandamānanti ito cito ca phandamānaṃ. Pajaṃ imanti imaṃ sattakāyaṃ. Taṇhagatanti taṇhāya gataṃ abhibhūtaṃ, nipātītanti adhippāyo. Bhavesūti kāmabhavādīsu. Hīnā narāti hīnakammantā narā. Maccumukhe lapantīti antakāle sampatte maraṇamukhe paridevanti. Avītataṇhāseti avigatataṇhā. Bhavābhavesūti kāmabhavādīsu. Atha vā bhavābhavesūti bhavabhavesu, punappunabhavesūti vuttaṃ hoti.

784. Idāni yasmā avītataṇhā evaṃ phandanti ca lapanti ca, tasmā taṇhāvinaye samādapento “mamāyite”ti gāthamāha. Tattha mamāyiteti taṇhādittimamattehi “mama”nti pariggahite vatthusmiṃ. Passathāti sotāre ālapanto āha. Etampīti etampi ādīnavaṃ. Sesāṃ pākāṭameva.

785. Evamettha paṭhamagāthāya assādaṃ, tato parāhi catūhi ādīnavañca dassetvā idāni saupāyaṃ nissaraṇaṃ nissaraṇānisamsaṇca dassetuṃ sabbāhi vā etāhi kāmānaṃ ādīnavaṃ okāraṃ saṃkilesaṇca dassetvā idāni nekkhamme ānisamsaṃ dassetuṃ “ubhosu antesū”ti gāthādvayamāha. Tattha ubhosu antesūti phassaphassasamudayādīsu dvīsu paricchedesu. Vineyya chandanti chandarāgaṃ vinetvā. Phassaṃ pariññāyāti cakkhusamphassādiphassaṃ, phassānusārena vā taṃsampayutte sabbepi arūpadhamme, tesāṃ vatthudvārāmmaṇavasena rūpadhamme cāti sakalampi nāmarūpaṃ tīhi pariññāhi parijānitvā. Anānugiddhoti rūpādīsu sabbadhammesu agiddho. Yaddattagarahī tadakubbamānoti yaṃ attanā garahati, taṃ akurumāno. Nalippatī dītthasutesu dhīroti so evarūpo dhitisampanno dhīro dītthesu ca sutesu ca dhammesu dvinnaṃ lepānaṃ ekenapi lepena na lippati. Ākāsamiva nirupalitto accantavodānappatto hoti.

786. Saññaṃ pariññāti gāthāya pana ayaṃ saṅkhepattho - na kevalaṇca phassameva, apica kho pana kāmasaññādibhedāṃ saññāmpi, saññānusārena vā pubbe vuttanayeneva nāmarūpaṃ tīhi pariññāhi parijānitvā imāya paṭipadāya catubbidhampi vitareyya oghaṃ, tato so tiṇṇogho taṇhādittipariggahesu taṇhādittihilepappahānena nopalitto khīṇāsavamuni rāgādisallānaṃ abbūḷhattā abbūḷhasallo sativapullappattiyā appamatto caraṃ, pubbabhāge vā appamatto caraṃ tena appamādacārena abbūḷhasallo hutvā sakaparattabhāvādibhedāṃ nāsīsati lokamimaṃ parañca, aññadatthu carimacittanīrodhā nirupādāno jātavedova

parinibbātīti arahattanikūṭṭena desanaṃ niṭṭhāpesi dhammanettiṭṭhapanameva karonto, na uttariṃ imāya desanāya maggaṃ vā phalaṃ vā uppādesi khīṇāsavassa desitattāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya guhaṭṭhakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Duṭṭhaṭṭhakasuttavaṇṇanā

787. Vadanti ve duṭṭhamanāpīti duṭṭhaṭṭhakasuttaṃ. Kā uppatti? Ādigāthāya tāva uppatti - munisuttanayena bhagavato bhikkhusaṅghassa ca uppannalābhasakkāraṃ asahamānā titthiyā sundariṃ paribbājikaṃ uyyojesuṃ. Sā kira janapadakalyāṇī setavatthaparibbājikāva ahosi. Sā sunhātā sunivatthā mālāgandhavilepanavibhūsitā bhagavato dhammaṃ sutvā sāvattthivāsīnaṃ jetavanato nikkhamanavelāya sāvattthito nikkhamitvā jetavanābhimukhī gacchati. Manussehi ca “kuhiṃ gacchasi”ti pucchitā “samaṇaṃ gotamaṃ sāvake cassa ramayituṃ gacchāmi”ti vatvā jetavanadvārakoṭṭhake vicarivā jetavanadvārakoṭṭhake pidahite nagaraṃ pavisitvā pabhāte puna jetavanaṃ gantvā gandhakuṭṭisamīpe pupphāni vicinantī viya carati. Buddhupaṭṭhānaṃ āgatehi ca manussehi “kimatthaṃ āgatāsi”ti pucchitā yaṃkiñcideva bhaṇati. Evaṃ aḍḍhamāsamatte vītikkante titthiyā taṃ jīvītā voropetvā parikhātaṃ nikkhipitvā pabhāte “sundariṃ na passāmā”ti kolāhalaṃ katvā rañño ca ārocetvā tena anuññātā jetavanaṃ pavisitvā vicinantā viya taṃ nikkhattaṭṭhānā uddharitvā mañcakaṃ āropetvā nagaraṃ abhiharitvā upakkosaṃ akaṃsu. Sabbhaṃ pāliyaṃ āgatanayeneva veditabbaṃ.

Bhagavā taṃ divasaṃ paccūsasamaye buddhacakkhunā lokaṃ volokento “titthiyā ajja ayasaṃ uppādessanti”ti ñatvā “tesaṃ saddahitvā mādise cittaṃ pakopetvā mahājano apāyābhimukho mā aho”ti gandhakuṭṭidvāraṃ pidahitvā antogandhakuṭṭiyaṃyeva acchi, na nagaraṃ piṇḍāya pāvisi. Bhikkhū pana dvāraṃ pidahitaṃ disvā pubbasadisameva pavisimsu. Manussā bhikkhū disvā nānappakārehi akkosimsu. Atha āyasmā ānando bhagavato taṃ pavattiṃ ārocetvā “titthiyehi, bhante, mahāyaso uppādito, na sakkā idha vasituṃ, vipulo jambudīpo, aññattha gacchāmā”ti āha. Tatthapi ayase utṭhite kuhiṃ gamissasi ānandāti? “Aññaṃ nagaraṃ bhagavā”ti. Atha bhagavā “āgamehi, ānanda, sattāhamevāyaṃ saddo bhavissati, sattāhaccayena yehi ayaso kato, tesameva upari patissati”ti vatvā ānandattherassa dhammadesanattthaṃ “vadanti ve”ti imaṃ gāthamabhāsi.

Tattha vadantīti bhagavantam bhikkhusaṅghaṃ upavadanti. Duṭṭhamanāpi eke athopi ve saccamanāti ekacce duṭṭhacittā, ekacce tathasaññinopi hutvā, titthiyā duṭṭhacittā, ye tesaṃ vacanaṃ sutvā saddahimsu, te saccamanāti adhippāyo. Vādaṇca jātanti etaṃ akkosavādaṃ uppannaṃ. Muni no upetīti akārakatāya ca akuppanatāya ca buddhamuni na upeti. Tasmā munī natthi khilo kuhiñcīti tena kāraṇena ayaṃ muni rāgādikhilehi natthi khilo kuhiñcīti veditabbo.

788. Imañca gāthaṃ vatvā bhagavā ānandattheraṃ pucchi, “evaṃ khumsetvā vambhetvā vuccamānā bhikkhū, ānanda, kiṃ vadanti”ti. Na kiñci bhagavāti. “Na, ānanda, ‘ahaṃ sīlavā’ti sabbattha tuṇhī bhavitabbaṃ, loka hi nābhāsamānaṃ jānanti missaṃ bālehi paṇḍita”nti vatvā, “bhikkhū, ānanda, te manusse evaṃ paṭicodentū”ti dhammadesanattthāya “abhūtavādī nirayaṃ upeti”ti imaṃ gāthamabhāsi. Thero taṃ uggahetvā bhikkhū āha - “manussā tumhehi imāya gāthāya paṭicodetabbā”ti.

Bhikkhū tathā akaṃsu. Paṇḍitamanussā tuṇhī ahesuṃ. Rājāpi rājapurise sabbato pesetvā yesaṃ dhuttānaṃ lañjaṃ datvā titthiyā taṃ mārāpesuṃ, te gahetvā niggayha taṃ pavattiṃ ñatvā titthiye paribhāsi. Manussāpi titthiye disvā leḍḍunā paharanti, paṃsunā okiranti “bhagavato ayasaṃ uppādesu”nti. Ānandatthero taṃ disvā bhagavato ārocesi, bhagavā therassa imaṃ gāthamabhāsi “sakañhi diṭṭhiṃ...pe... vadeyyā”ti.

Tassattho - yāyaṃ diṭṭhi titthiyajanassa “sundariṃ māretvā samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ avaṇṇaṃ pakāsetvā etenupāyena laddhaṃ sakkāraṃ sādiiyissāmā”ti, so taṃ diṭṭhiṃ kathaṃ atikkameyya, atha kho so ayaso tameva titthiyajanaṃ paccāgato taṃ diṭṭhiṃ accetuṃ asakkontaṃ. Yo vā sassatādivādī, sopi sakaṃ diṭṭhiṃ kathaṃ accayeyya tena diṭṭhicchandena anunīto tāya ca diṭṭhiruciya nivittiṃ, apica kho pana sayaṃ samattāni pakubbamāno attanāva paripuṇṇāni tāni diṭṭhigatāni karonto yathā jāneyya, tatheva vadeyyāti.

789. Atha rājā sattāhaccayena taṃ kuṇapaṃ chaḍḍāpetvā sāyanhasamayamaṃ vihāraṃ gantvā bhagavantaṃ abhivādetvā āha - “nanu, bhante, īdise ayase uppanne mayhampi ārocetabbaṃ siyā”ti. Evaṃ vutte bhagavā, “na, mahārāja, ‘ahaṃ sīlavā guṇasampanno”ti paresaṃ ārocetuṃ ariyānaṃ patirūpa”nti vatvā tassā aṭṭhuppattiyaṃ “yo attano sīlavatānī”ti avasesagāthāyo abhāsi.

Tattha sīlavatānīti pātimokkhādīni sīlāni āraññikādīni dhutaṅgavatāni ca. Anānupuṭṭhoti apucchito. Pāvāti vadati. Anariyadhammaṃ kusalā tamāhu, yo ātumānaṃ sayameva pāvāti yo evaṃ attānaṃ sayameva vadati, tassa taṃ vādaṃ “anariyadhammo eso”ti kusalā evaṃ kathenti.

790. Santoti rāgādikilesavūpasamena santo, tathā abhinibbutatto. Itihanti sīlesu akatthamānoti “ahamasmi sīlasampanno”tiādinā nayena iti sīlesu akatthamāno, sīlanimittaṃ attūpanāyikaṃ vācaṃ abhāsamānoti vuttaṃ hoti. Tamariyadhammaṃ kusalā vadantīti tassa taṃ akatthanaṃ “ariyadhammo eso”ti buddhādayo khandhādikusalā vadanti. Yassussadā natthi kuhiñci loketi yassa khīṇāsavassa rāgādayo satta ussadā kuhiñci loka natthi, tassa taṃ akatthanaṃ “ariyadhammo eso”ti evaṃ kusalā vadantīti sambandho.

791. Evaṃ khīṇāsavapaṭipattiṃ dassetvā idāni diṭṭhigatikānaṃ titthiyānaṃ paṭipattiṃ rañño dassento āha - “pakappitā saṅkhatā”ti. Tattha pakappitāti parikappitā. Saṅkhatāti paccayābhisaṅkhatā. Yassāti yassa kassaci diṭṭhigatikassa. Dhammāti diṭṭhiyo. Purakkhatāti purato katā. Santīti saṃvijjanti. Avivadātāti avodātā. Yadattani passati ānisaṃsaṃ, taṃ nissito kuppapaṭiccasantinti yassete diṭṭhidhammā purakkhatā avodātā santi, so evaṃvidho yasmā attani tassā diṭṭhiyā diṭṭhidhammikañca sakkārādiṃ, samparāyikañca gativisesādiṃ ānisaṃsaṃ passati, tasmā tañca ānisaṃsaṃ, tañca kuppatāya ca paṭiccasamuppannatāya ca sammutisantitāya ca kuppapaṭiccasantisāṅkhātāṃ diṭṭhiṃ nissitova hoti, so tannissitattā attānaṃ vā ukkaṃseyya pare vā vambheyya abhūtehipi guṇadosehi.

792. Evaṃ nissitena ca diṭṭhīnivesā...pe... ādiyatī ca dhammanti. Tattha diṭṭhīnivesāti idaṃsaccābhīnivesasaṅkhātāni diṭṭhīnivesanāni. Na hi svātivattāti sukhena ativattitabbā na honti. Dhammesu niccheyya samuggahīnti dvāsaṭṭhidiṭṭhidhammesu taṃ taṃ samuggahitaṃ abhinivittiṃ dhammaṃ nicchinitvā pavattattā diṭṭhīnivesā na hi svātivattāti vuttaṃ hoti. Tasmā naro tesu nivesanesu, nirassatī ādiyatī ca dhammanti yasmā na hi svātivattā, tasmā naro

tesuyeva diṭṭhinivesanesu

ajasīlagosīlakukkurasīlapañcātapamaruppapātaukkuṭṭikappadhānakaṇṭakāpassayādib
hedam sathāradhammakkhānagaṇādibhedañca tam tam dhammam nirassati ca
ādiyati ca jahati ca gaṇhāti ca vanamakkaṭo viya tam tam sākhaṇṭi vuttam hoti. Evaṃ
nirassanto ca ādiyanto ca anavaṭṭhitacittattā asantehipi guṇadosehi attano vā
parassa vā yasāyasaṃ uppādeyya.

793. Yo panāyaṃ sabbadiṭṭhigatādidosaḍḍhanāya paññāya samannāgatattā dhono,
tassa dhonassa hi...pe... anūpayo so. Kiṃ vuttam hoti? Dhonadhammasamannāgamā
dhonassa dhutasabbapāpassa arahato katthaci loke tesu tesu bhavesu pakappitā
diṭṭhi natthi, so tassā diṭṭhiyā abhāvena, yāya ca attanā kataṃ pāpakammaṃ
paṭicchādentā titthiyā māyāya mānena vā etaṃ agatiṃ gacchanti, tampi māyañca
mānañca pahāya dhono rāgādīnaṃ dosānaṃ kena gaccheyya, diṭṭhadhamme
samparāye vā nirayādīsu gativisesesu kena saṅkham gaccheyya, anūpayo so, so hi
taṇhādiṭṭhiupayānaṃ dvinnam abhāvena anūpayoti.

794. Yo pana tesam dvinnam bhāvena upayo hoti, so upayo hi...pe...diṭṭhimidheva
sabbanti. Tattha upayoti taṇhādiṭṭhinissito. Dhammesu upeti vādanti “ratto”ti vā
“duṭṭho”ti vā evaṃ tesu tesu dhammesu upeti vādam. Anūpayam kena katham
vadeyyāti taṇhādiṭṭhipahānena anūpayam khīṇāsavaṃ kena rāgena vā dosena vā
katham “ratto”ti vā “duṭṭho”ti vā vadeyya, evaṃ anupavajjo ca so kiṃ titthiyā viya
katapaṭicchādako bhavissatīti adhippāyo. Attā nirattā na hi tassa atthīti tassa hi
attadiṭṭhi vā ucchedadiṭṭhi vā natthi, gahaṇam muñcanaṃ vāpi attanirattasaññitam
natthi. Kiṃkāraṇā natthīti ce? Adhosi so diṭṭhimidheva sabbam, yasmā so idheva
attabhāve ñāṇavātena sabbam diṭṭhigataṃ adhosi, pajahi, vinodesīti
arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi. Tam sutvā rājā attamano bhagavantaṃ
abhivādetvā pakkāmīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya duṭṭhaṭṭhakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Suddhaṭṭhakasuttavaṇṇanā

795. Passāmi suddhanti suddhaṭṭhakasuttaṃ. Kā uppatti? Atīte kira kassapassa
bhagavato kāle bārāṇasivāsī aññataro kuṭumbiko pañcahi sakaṭasatehi
paccantajanapadaṃ agamāsi bhaṇḍaggahaṇattham. Tattha vanacarakena saddhiṃ
mittam katvā tassa paṇṇākāraṃ datvā pucchi - “kacci, te samma, candanasāraṃ
diṭṭhapubba”nti? “Āma sāmī”ti ca vutte teneva saddhiṃ candanavanaṃ pavisitvā
sabbasakaṭāni candanasārassa pūretvā tampi vanacarakaṃ “yadā, samma,
bārāṇasiṃ āgacchasi, tadā candanasāraṃ gahetvā āgaccheyyāsī”ti vatvā
bārāṇasiṃyeva agamāsi. Athāparena samayena sopi vanacarako candanasāraṃ
gahetvā tassa gharaṃ agamāsi. So tam disvā sabbam paṭisanthāraṃ katvā
sāyanhasamaye candanasāraṃ pisāpetvā samuggaṃ pūretvā “gaccha, samma,
nhāyitvā āgacchā”ti attano purisena saddhiṃ nhānatittham pesesi. Tena ca
samayena bārāṇasiyaṃ ussavo hoti. Atha bārāṇasivāsino pātova dānaṃ datvā sāyaṃ
suddhavatthanivatthā mālāgandhādīni gahetvā kassapassa bhagavato mahācetiyaṃ
vanditum gacchanti. So vanacarako te disvā “mahājano kuhiṃ gacchatī”ti pucchi.
“Vihāraṃ cetiyavandanatthāyā”ti ca sutvā sayampi agamāsi. Tattha manusse
haritālamano silādīhi nānappakārehi cetiye pūjaṃ karonte disvā kiñci citraṃ kātum

ajānanto taṃ candanaṃ gahetvā mahācetiye suvaṇṇiṭṭhakānaṃ. Upari kaṃsapātīmatṭaṃ maṇḍalaṃ akāsi. Atha tattha sūriyuggamanavelāyaṃ sūriyarasmiyo uṭṭhahiṃsu. So taṃ disvā pasīdi, patthanañca akāsi “yattha yattha nibbattāmi, īdisā me rasmiyo ure uṭṭhahantū”ti. So kālaṃ katvā tāvatīṃsesu nibbatti. Tassa ure rasmiyo uṭṭhahiṃsu, candamaṇḍalaṃ viyassa uramaṇḍalaṃ virocāti, “candābho devaputto”tveva ca naṃ sañjāhiṃsu.

So tāya sampattiyā chasu devalokesu anulomapaṭilomato ekaṃ buddhantaraṃ khepetvā amhākaṃ bhagavati uppanne sāvattīyaṃ brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, tathevassa ure candamaṇḍalasadisāṃ rasmimaṇḍalaṃ ahosi. Nāmakaraṇadivase cassa maṅgalaṃ katvā brāhmaṇā taṃ maṇḍalaṃ disvā “dhaññaṇṇalakkhaṇo ayaṃ kumāro”ti vimhitā “candābho” tveva nāmaṃ akaṃsu. Taṃ vayappattaṃ brāhmaṇā gahetvā alaṅkaritvā rattakañcukaṃ pārupāpetvā rathe āropetvā “mahābrahmā aya”nti pūjetvā “yo candābhaṃ passati, so yasadhanādīni labhati, samparāyañca saggaṃ gacchatī”ti ugghosentā gāmanigamarājadhānīsu āhiṇḍanti. Gatagataṭṭhāne manussā “esa kira bho candābho nāma, yo etaṃ passati, so yasadhanasaggādīni labhatī”ti uparūpari āgacchanti, sakalajambudīpo cali. Brāhmaṇā tucchahatthakānaṃ āgatānaṃ na dassenti, sataṃ vā sahasaṃ vā gahetvā āgatānameva dassenti. Evaṃ candābhaṃ gahetvā anuvicarantā brāhmaṇā kamena sāvattīhiṃ anuppattā.

Tena ca samayena bhagavā pavattitavaradhammacakko anupubbena sāvattīhiṃ āgantvā sāvattīyaṃ viharati jetavane bahujaṇahitāya dhammaṃ desento. Atha candābho sāvattīhiṃ patvā samuddapakkhantakunnadī viya apākaṭo ahosi, candābhoti bhaṇantopi natthi. So sāyanhasamaye mahājanakāyaṃ mālāgandhādīni ādāya jetavanābhimukhaṃ gacchantāṃ disvā “kuhiṃ gacchathā”ti pucchi. “Buddho loke uppanno, so bahujaṇahitāya dhammaṃ deseti, taṃ sotuṃ jetavanaṃ gacchāmā”ti ca tesāṃ vacanaṃ sutvā sopi brāhmaṇagaṇaparivuto tattheva agamāsi. Bhagavā ca tasmīṃ samaye dhammasabhāyaṃ varabuddhāsane nisinnova hoti. Candābho bhagavantaṃ upasaṅkamma madhurapaṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi, tāvadeva cassa so āloko antarahito. Buddhālokassa hi samīpe asīti hatthabbhantare añño āloko nābhibhoti. So “āloko me naṭṭho”ti nisīditvā uṭṭhāsi, uṭṭhahitvā ca gantumāraddho. Atha naṃ aññataro puriso āha - “kiṃ bho candābha, samaṇassa gotamassa bhīto gacchasi”ti. Nāhaṃ bhīto gacchāmi, apica me imassa tejena āloko na sampajjatīti punadeva bhagavato purato nisīditvā pādatalā paṭṭhāya yāva kesaggā rūparaṃsilakkhaṇādisampattiṃ disvā “mahesakkho samaṇo gotamo, mama ure appamattako āloko uṭṭhito, tāvatakenapi maṃ gahetvā brāhmaṇā sakalajambudīpaṃ vicaranti. Evaṃ varalakkaṇasampattisamannāgatassa samaṇassa gotamassa neva māno uppanno, addhā ayaṃ anomaguṇasamannāgato bhavissati satthā devamanussāna”nti ativiya pasannacitto bhagavantaṃ vanditvā pabbajjaṃ yāci. Bhagavā aññataraṃ therāṃ āṇāpesi - “pabbājehi na”nti. So taṃ pabbājetvā tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhi. So vipassanaṃ ārabhitvā na cireneva arahattaṃ patvā “candābhatthero”ti vissuto ahosi. Taṃ ārabha bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “kiṃ nu kho, āvuso, ye candābhaṃ addasaṃsu. Te yasaṃ vā dhanaṃ vā labhiṃsu, saggaṃ vā gacchiṃsu, visuddhiṃ vā pāpuṇiṃsu tena cakkhudvārikarūpadassanena”ti. Bhagavā tassaṃ aṭṭhuppattiyaṃ imaṃ suttamabhāsi.

Tattha paṭhamagāthāya tāvattho - na, bhikkhave, evarūpena dassanena suddhi hoti. Apica kho kilesamalinattā asuddhaṃ, kilesarogaṇaṃ avigamā sarogameva candābhaṃ brāhmaṇaṃ aññaṃ vā evarūpaṃ disvā diṭṭhigatiko bālo abhijānāti “passāmi suddhaṃ paramaṃ arogaṃ, tena ca diṭṭhisāṅkhātena dassanena saṃsuddhi narassa hotī”ti, so evaṃ abhijānanto taṃ dassanaṃ “parama”nti ñatvā tasmim̐ dassane suddhānupassī samāno taṃ dassanaṃ “maggañña”nti pacceṭi. Taṃ pana maggaññaṃ na hoti. Tenāha - “diṭṭhena ce suddhī”ti dutiyagāthaṃ.

796. Tassattho - tena rūpadassanasāṅkhātena diṭṭhena yadi kilesasuddhi narassa hoti. Tena vā ñāṇena so yadi jātiādidukkhaṃ pajahāti. Evaṃ sante ariyamaggato aññaṃ asuddhimaggeneva so sujjhāti, rāgādīhi upadhīhi saupadhiko eva samāno sujjhātīti āpannaṃ hoti, na ca evaṃvidho sujjhāti. Tasmā diṭṭhī hi naṃ pāva tathā vadānaṃ, sā naṃ diṭṭhiyeva “micchādiṭṭhiko aya”nti katheti diṭṭhianurūpaṃ “sassato loko”tiādinā nayena tathā tathā vadanti.

797. Na brāhmaṇoti tatiyagāthā. Tassattho - yo pana bāhitapāpattā brāhmaṇo hoti, so maggena adhigatāsavakkhaya khīṇāsavabrāhmaṇo ariyamaggaññato aññaṃ abhimaṅgalasammatarūpasāṅkhāte diṭṭhe tathāvidhasaddasāṅkhāte sute avītikkamasāṅkhāte sīle hatthivatādibhede vate pathaviādibhede mute ca uppannena micchāññaṇena suddhim̐ na āha. Sesamassa brāhmaṇassa vaṇṇabhaṇanattamaṃ vuttaṃ. So hi tedhātukapuññaṃ sabbasmiṃca pāpe anūpalitto, tassa pahīnattā attadiṭṭhiyā yassa kassaci vā gahaṇassa pahīnattā attañjaho, puññaṃbhisāṅkhārādīnaṃ akaraṇato nayidha pakubbamānoti vuccati. Tasmā naṃ evaṃ pasaṃsanto āha. Sabbasseva cassa purimāpādena sambandho vedittabbo - puññaṃ ca pāpe ca anūpalitto, attañjaho nayidha pakubbamāno, na brāhmaṇo aññato suddhimāhāti.

798. Evaṃ na brāhmaṇo aññato suddhimāhāti vatvā idāni ye diṭṭhigatikā aññato suddhim̐ bruvanti, tesam̐ tassā diṭṭhiyā anibbāhakabhāvaṃ dassento “purimaṃ pahāyā”ti gāthamāha. Tassattho - te hi aññato suddhivādā samānāpi yassā diṭṭhiyā appahīnattā gahaṇamuñcanaṃ hoti. Tāya purimaṃ satthārādimaṃ pahāya aparaṃ nissitā ejāsāṅkhātāya taṇhāya anugatā abhibhūtā rāgādibhedam̐ na taranti saṅgaṃ, taṃca atarantā taṃ taṃ dhammaṃ uggaṇhanti ca nirassajanti ca makkaṭova sākhaṇti.

799. Pañcamagāthāya sambandho - yo ca so “diṭṭhī hi naṃ pāva tathā vadāna”nti vutto, so sayam̐ samādāyāti. Tattha sayanti sāmamaṃ. Samādāyāti gahetvā. Vatānīti hatthivatādīni. Uccāvacanti aparāparaṃ hīnapaṇītaṃ vā satthārato satthārādimaṃ. Saññasattoti kāmasaññādīsū laggo. Vidvā ca vedehi samecca dhammanti paramatthavidvā ca arahā catūhi maggaññaṇavedehi catusaccadhammaṃ abhisameccāti. Sesam̐ pakaṭameva.

800. Sa sabbadhammesu visenibhūto, yaṃ kiñci diṭṭham̐va sutamaṃ mutamaṃ vāti sobhūripaṇṇo khīṇāsavo yaṃ kiñci diṭṭham̐ vā sutamaṃ vā mutamaṃ vā tesu sabbadhammesu mārasenaṃ vināsetvā ṭhitabhāvena visenibhūto. Tamevadassinti taṃ evaṃ visuddhadassim̐. Vivaṭamaṃ carantanti taṇhacchadanādivigamena vivaṭamaṃ hutvā carantaṃ. Kenīdha lokasmim̐ vikappayeyyāti kena idha loke taṇhākappena vā diṭṭhikappena vā koci vikappeyya, tesam̐ vā pahīnattā rāgādinā pubbe vuttenāti.

801. Na kappayantīti gāthāya sambandho attho ca - kiñca bhiyyo? Te hi tādisā santo dvinnamaṃ kappānaṃ purekkhārānañca kenaci na kappayanti na purekkharonti,

paramatthaaccantasuddhiadhigatattā anaccantasuddhiṃyeva akiriyasassatadiṭṭhiṃ accanta suddhīti na te vadanti. Ādānaganthaṃ gathitaṃ visajjāti catubbidhampi rūpādīnaṃ ādāyakattā ādānaganthaṃ attano cittasantāne gathitaṃ baddhaṃ ariyamaggasatthena visajja chinditvā. Sesam pākaṭameva.

802. Sīmātigoti gāthā ekapuggalādhittāhānāya desanāya vuttā. Pubbasadiso eva panassā sambandho, so evaṃ atthavaṇṇanāya saddhiṃ veditabbo - kiñca bhiyyo so īdiso bhūripaṇṇo catunnaṃ kilesasīmānaṃ atītattā sīmātigo bāhitapāpattā ca brāhmaṇo, itthambhūtaṃ ca tassa natthi paracittapubbenivāsañāṇehi ṇatvā vā maṃsacakkhudibbacakkhūhi disvā vā kiñci samuggahitaṃ, abhinivittanti vuttaṃ hoti. So ca kāmarāgābhāvato na rāgarāgī, rūpārūparāgābhāvato na virāgaratto. Yato evaṃvidhassa “idaṃ para”nti kiñci idha uggahitaṃ natthīti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya suddhaṭṭhakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paramaṭṭhakasuttavaṇṇanā

803. Paramanti diṭṭhīsūti paramaṭṭhakasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavati kira sāvattiyaṃ viharante nānātitthiyā sannipatitvā attano attano diṭṭhiṃ dīpentā “idaṃ paramaṃ, idaṃ parama”nti kalahaṃ katvā raṇṇo ārocesuṃ. Rājā sambahule jaccandhe sannipātāpetvā “imesaṃ hatthiṃ dassethā”ti āṇāpesi. Rājapurisā andhe sannipātāpetvā hatthiṃ purato sayāpetvā “passathā”ti āhaṃsu. Te hatthissa ekamekaṃ aṅgaṃ parāmasiṃsu. Tato raṇṇā “kīdiso, bhaṇe, hatthī”ti puṭṭho yo soṇḍaṃ parāmasi, so “seyyathāpi, mahārāja, naṅgalīsā”ti bhaṇi. Ye dantādīni parāmasiṃsu, te itaraṃ “mā bho raṇṇo purato musā bhaṇī”ti paribhāsitvā “seyyathāpi, mahārāja, bhittikhilo”tiādīni āhaṃsu. Rājā taṃ sabbam sutvā “īdiso tumhākaṃ samayo”ti titthiye uyyojesi. Aññataro piṇḍacāriko taṃ pavattiṃ ṇatvā bhagavato ārocesi. Bhagavā tassaṃ aṭṭhuppattiyaṃ bhikkhū āmantetvā “yathā, bhikkhave, jaccandhā hatthiṃ ajānantā taṃ taṃ aṅgaṃ parāmasitvā vivadiṃsu, evaṃ titthiyā vimokkhantikadhammaṃ ajānantā taṃ taṃ diṭṭhiṃ parāmasitvā vivadanti”ti vatvā dhammadesanattaṃ imaṃ suttaṃ abhāsi.

Tattha paramanti diṭṭhīsu paribbasānoti “idaṃ parama”nti gahetvā sakāya sakāya diṭṭhiyā vasamāno. Yaduttari kuruteti yaṃ attano satthārādiṃ seṭṭhaṃ karoti. Hīnāti aññe tato sabbamāhāti taṃ attano satthārādiṃ ṭhapetvā tato aññe sabbe “hīnā ime”ti āha. Tasmā vivādāni avītivattoti tena kāraṇena so diṭṭhikalahe avītivattova hoti.

804. Dutiyagāthāya attho - evaṃ avītivatto ca yaṃ diṭṭhe sute sīlavate muteti etesu vatthūsu uppannadiṭṭhisāṅkhāte attani pubbe vuttappakāraṃ ānisaṃsaṃ passati. Tadeva so tattha sakāya diṭṭhiyā ānisaṃsaṃ “idaṃ seṭṭha”nti abhinivisitvā aññaṃ sabbam parasatthārādikaṃ nihīnato passati.

805. Tatiyagāthāya attho - evaṃ passato cassa yaṃ attano satthārādiṃ nissito aññaṃ parasatthārādiṃ hīnaṃ passati taṃ pana dassanaṃ ganthameva kusalā vadanti, bandhananti vuttaṃ hoti. Yasmā etadeva, tasmā hi diṭṭhamva suttaṃ mutaṃ vā sīlabbatam bhikkhu na nissayeyya, nābhiniveseyyāti vuttaṃ hoti.

806. Catutthagāthāya attho - na kevalaṃ diṭṭhasutādiṃ na nissayeyya, apica kho pana asaṅjātaṃ uparūpari diṭṭhimpī lokasmiṃ na kappayeyya, na janeyyāti vuttaṃ hoti. Kīdisaṃ? Ñāṇena vā sīlavatena vāpi, samāpattiñāṇādinā ñāṇena vā sīlavatena vā yā kappiyati, etaṃ diṭṭhiṃ na kappeyya. Na kevalaṃca diṭṭhiṃ na kappayeyya, apica kho pana mānenapi jātiādīhi vatthūhi samoti attānamanūpaneyya, hīno na maññetha visesi vāpīti.

807. Pañcamagāthāya attho - evaṃhi diṭṭhiṃ akappento amaññaṃ māno ca attāṃ pahāya anupādiyāno idha vā yaṃ pubbe gahitaṃ, taṃ pahāya aparaṃ aggaṇhanto tasmimpī vuttappakāre ñāṇe duvidhaṃ nissayaṃ no karoti. Akaronto ca sa ve viyattesu nānādiṭṭhivasena bhinnesu sattesu na vaggasārī chandādivasena agacchanadhammo hutvā dvāsaṭṭhiyā diṭṭhīsu kiñcipi diṭṭhiṃ na pacceṭi, na paccāgacchatīti vuttaṃ hoti.

808-810. Idāni yo so imāya gāthāya vutto khīṇāsavo, tassa vaṇṇabhaṇanattaṃ “yassūbhayante”tiādikā tisso gāthāyo āha. Tattha ubhayanteti pubbe vuttaphassādibhede. Paṇidhīti taṇhā. Bhavābhavāyāti punappunabhavāya. Idha vā huraṃ vāti sakattabhāvādibhede idha vā parattabhāvādibhede parattha vā. Diṭṭhe vāti diṭṭhasuddhiyā vā. Esa nayo sutādisu. Saññāti saññāsamutṭhāpikā diṭṭhi. Dhammāpi tesāṃ na paṭicchitāseti dvāsaṭṭhiditṭhigatadhammāpi tesāṃ “idameva saccaṃ moghamañña”nti evaṃ na paṭicchitā. Pāraṅgato na pacceṭi tādīti nibbānapāraṃ gato tena tena maggena pahīne kilese puna nāgacchati, pañcahi ca ākārehi tādī hotīti. Sesāṃ pākāṭamevāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya paramatṭhakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Jarāsuttavaṇṇanā

811. Appaṃ vata jīvanti jarāsuttaṃ. Kā uppatti? Ekaṃ samayaṃ bhagavā sāvattiyaṃ vassaṃ vasitvā yāni tāni buddhānaṃ sarīrārogyasampādanāṃ anuppannasikkhāpadapaññāpanaṃ veneyyadamaṇaṃ tathārūpāya aṭṭhuppattiyā jātakādikathanantiādīni janapadacārikānimittāni, tāni samavekkhitvā janapadacārikaṃ pakkāmi. Anupubbena cārikaṃ caramāno sāyaṃ sāketāṃ anupatto añjanavanaṃ pāvīsi. Sāketavāsino sutvā “akālo idāni bhagavantaṃ dassanāyā”ti vibhātāya rattiyaṃ mālāgandhādīni gahetvā bhagavato santikaṃ gantvā pūjanavandanasammodanādīni katvā parivāretvā aṭṭhaṃsu yāva bhagavato gāmapavesanavelā, atha bhagavā bhikkhusaṅghaparivuto piṇḍāya pāvīsi. Taṃ aññataro sāketako brāhmaṇamahāsālo nagarā nikkhanto nagaradvāre addasa. Disvā puttāsinehaṃ uppādetvā “ciradiṭṭhosi, putta, mayā”ti paridevayamāno abhimukho agamāsi. Bhagavā bhikkhū saññāpesi - “ayaṃ, bhikkhave, brāhmaṇo yaṃ icchati, taṃ karotu, na vāretabbo”ti.

Brāhmaṇopi vacchagiddhinīva gāvī āgantvā bhagavato kāyaṃ purato ca pacchato ca dakkhiṇato ca vāmato cāti samantā āliṅgi “ciradiṭṭhosi, putta, ciraṃ vinā aho”ti bhaṇanto. Yadi pana so tathā kātuṃ na labheyya, hadayaṃ phāletvā mareyya. So bhagavantaṃ avoca - “bhagavā tumhehi saddhiṃ āgatabhikkhūnaṃ ahameva bhikkhaṃ dātuṃ samattho, mameva anuggahaṃ karoṭhā”ti. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhāvena. Brāhmaṇo bhagavato pattaṃ gahetvā purato gacchanto brāhmaṇiyā pesesi - “putto me āgato, āsanaṃ paññāpetabba”nti. Sā tathā katvā āgamaṇaṃ

passantī t̥hitā bhagavantam̐ antaravīthiyam̐yeva disvā puttasinēham̐ uppādetvā
 “ciraḍiṭṭhosi, putta, mayā”ti pādesu gahetvā roditvā gharam̐ atinetvā sakkaccaṃ
 bhojesi. Bhuttāvino brāhmaṇo pattaṃ apanāmesi. Bhagavā tesam̐ sappāyam̐ viditvā
 dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne ubhopi sotāpannā ahesuṃ. Atha bhagavantam̐
 yāciṃsu - “yāva, bhante, bhagavā imaṃ nagaram̐ upanissāya viharati,
 amhākaṃyeva ghare bhikkhā gahetabbā”ti. Bhagavā “na buddhā evaṃ ekaṃ
 nibaddhaṭṭhānam̐yeva gacchantī”ti paṭikkhipi. Te āhaṃsu - “tena hi, bhante,
 bhikkhusaṅghena saddhiṃ piṇḍāya caritvāpi tumhe idheva bhattakiccaṃ katvā
 dhammaṃ desetvā vihāram̐ gacchathā”ti. Bhagavā tesam̐ anuggahatthāya tathā
 akāsi. Manussā brāhmaṇaṇca brāhmaṇiṇca “buddhapitā buddhamātā” tveva
 vohariṃsu. Tampi kulam̐ “buddhakula”nti nāmaṃ labhi.

Ānandatthero bhagavantam̐ pucchi - “ahaṃ bhagavato mātāpitaro jānāmi, ime pana
 kasmā vadanti ‘ahaṃ buddhamātā ahaṃ buddhapitā’”ti. Bhagavā āha - “nirantaram̐
 me, ānanda, brāhmaṇī ca brāhmaṇo ca pañca jātisatāni mātāpitaro ahesuṃ, pañca
 jātisatāni mātāpitūnam̐ jeṭṭhakā, pañca jātisatāni kaniṭṭhakā. Te pubbasineheneva
 kathenti”ti imaṇca gāthamabhāsi -

“Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā;
 Evaṃ taṃ jāyate pemaṃ, uppalam̐va yathodake”ti.

Tato bhagavā sākete yathābhirantam̐ viharitvā puna cārikaṃ caramāno sāvattthimeva
 agamāsi. Sopi brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca bhikkhū upasaṅkamitvā patirūpaṃ
 dhammadesanaṃ sutvā sesamagge pāpuṇitvā anupādisesāya nibbānadhātuyā
 parinibbāyiṃsu. Nagare brāhmaṇā sannipatiṃsu “amhākaṃ ṇātake sakkarissāmā”ti.
 Sotāpannasakadāgāmianāgāmīno upāsakāpi sannipatiṃsu upāsikāyo ca “amhākaṃ
 sahadhammike sakkarissāmā”ti. Te sabbepi kambalakūṭāgāram̐ āropetvā
 mālāgandhādīhi pūjentā nagarā nikkhāmesuṃ.

Bhagavāpi taṃ divasaṃ paccūsasamaye buddhacakkhunā lokam̐ volokento tesam̐
 parinibbānabhāvaṃ ṇatvā “tattha mayi gate dhammadesanaṃ sutvā bahujaṇassa
 dhammābhisamayo bhavissatī”ti ṇatvā pattacīvaramādāya sāvattthito āgantvā
 ālāhanameva pāvisi. Manussā disvā “mātāpitūnam̐ sarīrakiccaṃ kātukāmo bhagavā
 āgato”ti vanditvā aṭṭhaṃsu. Nāgarāpi kūṭāgāram̐ pūjentā ālāhanam̐ ānetvā
 bhagavantam̐ pucchiṃsu - “gahaṭṭhaariyasāvaka katham̐ pūjetabbā”ti. Bhagavā
 “yathā asekkhā pūjiyanti, tathā pūjetabbā ime”ti adhippāyena tesam̐
 asekkhamunibhāvaṃ dīpento imaṃ gāthamāha -

“Ahiṃsakā ye munayo, niccam̐ kāyena saṃvutā;
 Te yanti accutaṃ t̥hānam̐, yattha gantvā na socare”ti.

Taṇca parisam̐ oloketvā taṅkhaṇānurūpaṃ dhammaṃ desento imaṃ suttamabhāsi.

Tattha appaṃ vata jīvitam̐ idanti “idaṃ vata manussānam̐ jīvitam̐ appaṃ parittam̐
 t̥hitiparittatāya sarasaparittatāyā”ti sallasuttepi vuttanayametaṃ. Oraṃ vassasatāpi
 miyyatīti vassasatā oraṃ kalalādikālepi miyyati. Aticcāti vassasataṃ atikkamitvā.
 Jarasāpi miyyatīti jarāyapi miyyati.

812-816. Mamāyiteti mamāyitavattukāraṇā. Vinābhāvasantamevidanti
 santavinābhāvaṃ vijjamānavinābhāvameva idaṃ, na sakkā avinābhāvena bhavitunti
 vuttaṃ hoti. Māmakoti mama upāsako bhikkhu vāti saṅkham̐ gato, buddhādīni vā

vatthūni mamāyamāno. Saṅgātanti samāgataṃ diṭṭhapubbaṃ vā. Piyāyitanti piyaṃ kataṃ. Nāmaṃyevāvasissati akkheyyanti sabbam rūpādiddhammajātaṃ pahīyati, nāmamattameva tu avasissati “buddharakkhito, dhammarakkhito”ti evaṃ saṅkhātuṃ kathetuṃ. Munayoti khīṇāsavamunayo. Khemadassinoti nibbānadassinō.

817. Sattamagāthā evaṃ maraṇabbhāhate loke anurūpapaṭipattidassanatthaṃ vuttā. Tattha patilīnacarassāti tato tato patilīnaṃ cittaṃ katvā carantassa. Bhikkhunoti kalyāṇaputhujjanassa sekkhassa vā. Sāmaggiyamāhu tassa taṃ, yo attānaṃ bhavane na dassayeti tassetam patirūpamāhu, yo evampaṭipanno nirayādibhede bhavane attānaṃ na dasseyya. Evañhi so imamahā maraṇā mucceyyāti adhippāyo.

818-820. Idāni yo “attānaṃ bhavane na dassaye”ti evaṃ khīṇāsavo vibhāvito, tassa vaṇṇabhaṇanatthaṃ ito parā tisso gāthāyo āha. Tattha sabbatthāti dvādasasu āyatanesu. Yadidaṃ diṭṭhasutaṃ mutesu vāti ettha pana yadidaṃ diṭṭhasutaṃ, ettha vā mutesu vā dhammesu evaṃ muni na upalimpati ti evaṃ sambandho veditabbo. Dhono na hi tena maññati, yadidaṃ diṭṭhasutaṃ mutesu vāti atrāpi yadidaṃ diṭṭhasuttaṃ, tena vatthunā na maññati, mutesu vā dhammesu na maññatīti evameva sambandho veditabbo. Na hi so rajjati no virajjatīti. Bālaputhujjanā viya na rajjati, kalyāṇaputhujjanasekkhā viya na virajjati, rāgassa pana khīṇattā “virāgo”tveva saṅkhaṃ gacchati. Sesam sabbattha pākaṭamevāti. Desanāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya jarāsuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Tissametteyyasuttavaṇṇanā

821. Methunamanuyuttassāti tissametteyyasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavati kira sāvattiyaṃ viharante tissametteyyā nāma dve sahāyā sāvattiyaṃ agamaṃsu. Te sāyanhasamayaṃ mahājanaṃ jetavanābhīmukhaṃ gacchantam disvā “kuhiṃ gacchathā”ti pucchiṃsu. Tato tehi “buddho loke uppanno, bahujaṇahitāya dhammaṃ deseti, taṃ sotuṃ jetavanaṃ gacchāmā”ti vutte “mayampi sossāmā”ti agamaṃsu. Te avañjhadhammadesakassa bhagavato dhammadesanaṃ sutvā parisantare nisinnāva cintesuṃ - “na sakkā agāramajjhe ṭhitenāyaṃ dhammo paripūretu”nti. Atha pakkante mahājane bhagavantaṃ pabbajjaṃ yāciṃsu. Bhagavā “ime pabbājehī”ti aññataraṃ bhikkhuṃ āṇāpesi. So te pabbājetvā tacapañcakammaṭṭhānaṃ datvā araññavāsaṃ gantumāraddho. Metteyyo tissaṃ āha - “āvuso, upajjhāyo araññaṃ gacchati, mayampi gacchāmā”ti. Tisso “alaṃ āvuso, bhagavato dassanaṃ dhammassavanañca ahaṃ pihemi, gaccha tva”nti vatvā na agamāsi. Metteyyo upajjhāyena saha gantvā araññaṃ samaṇadhammaṃ karonto na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi saddhiṃ ācariyupajjhāyehi. Tissassāpi jeṭṭhabhātā byādhinā kālamakāsi. So taṃ sutvā attano gāmaṃ agamāsi, tatra naṃ nātakā palobhetvā uppabbājesuṃ. Metteyyopi ācariyupajjhāyehi saddhiṃ sāvattiyaṃ āgato. Atha bhagavā vutthavasso janapadacārikaṃ caramāno anupubbena taṃ gāmaṃ pāpuṇi. Tattha metteyyo bhagavantaṃ vanditvā “imasmiṃ, bhante, gāme mama gihisahāyo atthi, muhuttaṃ tāva āgametha anukampaṃ upādāyā”ti vatvā gāmaṃ

pavisitvā taṃ bhagavato santikaṃ ānetvā ekamantaṃ ʘhito tassatthāya ādigāthāya bhagavantaṃ pañhaṃ pucchi. Tassa bhagavā byākaronto avasesagāthāyo abhāsi. Ayamassa suttassa uppatti.

Tattha methunamanuyuttassāti methunadhammasamāyuttassa. Itīti evamāha. Āyasmāti piyavacanametaṃ, tissoti nāmaṃ tassa therassa. So hi tissoti nāmena. Metteyyoti gottam, gottavaseneva cesa pākaṭo ahosi. Tasmā atṭhuppattiyaṃ vuttaṃ “tissametteyyā nāma dve sahāyā”ti. Vighātanti upaghātaṃ. Brūhīti ācikkha. Mārisāti piyavacanametaṃ, nidukkhāti vuttaṃ hoti. Sutvāna tava sāsanti tava vacanaṃ sutvā. Viveke sikkhissāmaseti sahāyaṃ ārabba dhammadesanaṃ yācanto bhaṇati. So pana sikkhitasikkhoyeva.

822. Mussate vāpi sāsanti pariyattipaṭipattito duvidhampi sāsanaṃ nassati. Vāpīti padapūraṇamattaṃ. Etaṃ tasmim anāriyanti tasmim puggale etaṃ anariyaṃ, yadidaṃ micchāpaṭipadā.

823. Eko pubbe caritvānāti pabbajjāsāṅkhātena vā gaṇavossaggaṭṭhena vā pubbe eko viharitvā. Yānaṃ bhantaṃva taṃ loke, hīnamāhu puthujjananti taṃ vibbhantakaṃ puggalaṃ yathā hatthiyānādiyānaṃ adantaṃ visamaṃ ārohati, ārohakampi bhañjati, papātepi papatati. Evaṃ kāyaduccaritādivisamārohanena narakādīsu, atthabhañjanena jātipapātādīsu papatanena ca yānaṃ bhantaṃva āhu hīnaṃ puthujjanañca āhūti.

824-825. Yaso kitti cāti lābhasakkāro pasamsā ca. Pubbeti pabbajitabhāve. Hāyate vāpi tassa sāti tassa vibbhantakassa sato so ca yaso sā ca kitti hāyati. Etampi disvāti etampi pubbe yasakittīnaṃ bhāvaṃ pacchā ca hāniṃ disvā. Sikkhetha methunaṃ vippahātaveti tisso sikkhā sikkhetha. Kiṃ kāraṇaṃ? Methunaṃ vippahātave, methunappahānatthāyāti vuttaṃ hoti. Yo hi methunaṃ na vippajahati, saṅkappehi...pe... tathāvidho. Tattha paretoti samannāgato. Paresaṃ nigghosanti upajjhāyādīnaṃ nindāvacanaṃ. Maṅku hotīti dummano hoti.

826. Ito parā gāthā pākaṭasambandhā eva. Tāsu satthānīti kāyaduccaritādīni. Tāni hi attano paresaṅca chedanatṭhena “satthānī”ti vuccanti. Tesu cāyaṃ visesato codito musāvācanasatthāneva karoti - “iminā kāraṇenāhaṃ vibbhanto”ti bhaṇanto. Tenevāha - “esa khvassa mahāgedho, mosavajjaṃ pagāhati”ti. Tattha esa khvassāti esa kho assa. Mahāgedhoti mahābandhanaṃ. Katamoti ce? Yadidaṃ mosavajjaṃ pagāhati, svāssa musāvādajjhogāho mahāgedhoti veditabbo.

827. Mandova parikissatīti pāṇavadhādīni karonto tatonidānañca dukkhamanubhonto bhogapariyesanarakkhanāni ca karonto momūho viya parikilissati.

828-829. “Etaṃādīnaṃva ṇatvā, muni pubbāpare idhā”ti etaṃ “yaso kitti ca yā pubbe, hāyatevāpi tassa sā”ti ito pabhuti vutte pubbāpare idha imasmim sāsane pubbato apare samaṇabhāvato vibbhantakabhāve ādīnaṃva muni ṇatvā. Etadariyānamuttamanti yadidaṃ vivekacariyā, etaṃ buddhādīnaṃ ariyānaṃ uttamaṃ, tasmā vivekaññeva sikkhethāti adhippāyo. Na tena seṭṭho maññethāti tena ca vivekena na attānaṃ “seṭṭho aha”nti maññeyya, tena thaddho na bhavēyyāti vuttaṃ hoti.

830. Rittassāti vivittassa kāyaduccaritādīhi virahitassa. Oghatiṇṇassa pihayanti, kāmesu gadhitā pajāti vatthukāmesu laggā sattā tassa caturoghatiṇṇassa pihayanti iṇāyikā viya āṇaṇyassāti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne

tisso sotāpattiphalaṃ patvā pacchā pabbajitvā arahattaṃ sacchākāsīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya tissametteyyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Pasūrasuttavaṇṇanā

831. Idheva suddhīti pasūrasuttaṃ. Kā uppatti? Bhagavati kira sāvattiyaṃ viharante pasūro nāma paribbājako mahāvādī, so “ahamasmi sakalajambudīpe vādena aggo, tasmā yathā jambudīpassa jambupaññāṇaṃ, evaṃ mamāpi bhavituṃ arahatī”ti jambusākhāṃ dhajāṃ katvā sakalajambudīpe paṭivādaṃ anāsādentō anupubbena sāvattiyaṃ āgantvā nagaradvāre vālikatthalaṃ katvā tattha sākhaṃ ussāpetvā “yo mayā saddhiṃ vādaṃ kātuṃ samattho, so imaṃ sākhaṃ bhañjatū”ti vatvā nagaraṃ pāvisi. Taṃ ṭhānaṃ mahājano parivāretvā aṭṭhāsi. Tena ca samayena āyasmā sārīputto bhattakiccaṃ katvā sāvattiyaṃ nikkhamati. So taṃ disvā sambhūle gāmadārake pucchi - “kiṃ etaṃ dārakā”ti, te sabbaṃ ācikkhiṃsu. “Tena hi naṃ tumhe uddharitvā pādehi bhañjatha, ‘vādatthiko vihāraṃ āgacchatū’ti ca bhañathā”ti vatvā pakkāmi.

Paribbājako piṇḍāya caritvā katabhattakicco āgantvā uddharitvā bhaggaṃ sākhaṃ disvā “kenidaṃ kārīta”nti pucchi. “Buddhasāvakena sārīputtenā”ti ca vutte pamudito hutvā “ajja mama jayaṃ samaṇassa ca parājayaṃ paṇḍitā passantū”ti pañhavīmaṃsaṃ kārāṇike ānetuṃ sāvattiyaṃ pavisitvā vīthisiṅghāṭakacaccaresu vicaranto “samaṇassa gotamassa aggasāvakena saha vāde paññāpaṭibhānaṃ sotukāmā bhonto nikkhamantū”ti ugghosesi. “Paṇḍitānaṃ vacanaṃ sossāmā”ti sāsane pasannāpi appasannāpi bahū manussā nikkhamiṃsu. Tato pasūro mahājanaparivuto “evaṃ vutte evaṃ bhañissāmī”tiādini vitakkento vihāraṃ agamāsi. Thero “vihāre uccāsaddamahāsaddo janabyākulañca mā aho”ti jetavanadvārakoṭṭhake āsanaṃ paññāpetvā nisīdi.

Paribbājako therāṃ upasaṅkamitvā “tvaṃ, bho, pabbajita, mayhaṃ jambudhajaṃ bhañjāpesi”ti āha. “Āma paribbājaka”ti ca vutte “hotu no, bho, kāci kathāpavattī”ti āha. “Hotu paribbājaka”ti ca therena sampāṭicchite “tvaṃ, samaṇa, puccha, ahaṃ vissajjessāmī”ti āha. Tato naṃ thero avaca “kiṃ, paribbājaka, dukkaraṃ pucchā, udāhu vissajjana”nti. Vissajjanaṃ bho, pabbajita, pucchāya kiṃ dukkaraṃ. Taṃ yo hi koci yaṃkiñci pucchati. “Tena hi, paribbājaka, tvaṃ puccha, ahaṃ vissajjessāmī”ti evaṃ vutte paribbājako “sādhurūpo bhikkhu ṭhāne sākhaṃ bhañjāpesi”ti vimhitacitto hutvā therāṃ pucchi - “ko purisassa kāmo”ti. “Saṅkapparāgo purisassa kāmo”ti thero āha. So taṃ sutvā there viruddhasaññi hutvā parājayaṃ āropetukāmo āha - “citravicitrārammaṇaṃ pana bho, pabbajita, purisassa kāmaṃ na vadesi”ti? “Āma, paribbājaka, na vademī”ti. Tato naṃ paribbājako yāva tikkhattuṃ paṭiññaṃ kārāpetvā “suṇantu bhonto samaṇassa vāde dosa”nti pañhavīmaṃsaṃ ālapitvā āha - “bho, pabbajita, tumhākaṃ sabrahmacārino araṇṇe viharanti”ti? “Āma, paribbājaka, viharanti”ti. “Te tattha viharantā kāmavitakkādayo vitakke vitakkenti”ti? “Āma, paribbājaka, puthujjanā sahasā vitakkenti”ti. “Yadi evaṃ tesāṃ samaṇabhāvo kuto? Nanu te agārikā kāmabhogino honti”ti evaṇca pana vatvā athāparaṃ etadavoca -

“Na te ve kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgañca vadesi kāmā;

Saṅkappayaṃ akusale vitakke,
Bhikkhupi te hessati kāmabhogī”ti.

Atha thero paribbājakassa vāde dosaṃ dassento āha - “kiṃ, paribbājaka, saṅkapparāgaṃ purisassa kāmaṃ na vadesi, citravacitrārammaṇaṃ vadesi”ti? “Āma, bho, pabbajitā”ti. Tato naṃ thero yāva tikkhattuṃ paṭiññaṃ kārāpetvā “suṇātha, āvuso, paribbājakassa vāde dosa”nti pañhavīmaṃsaṃ ālapitvā āha - “āvuso pasūra, tava satthā atthi”ti? “Āma, pabbajita, atthi”ti. “So cakkhuvīññeyyaṃ rūpārammaṇaṃ passati saddārammaṇādīni vā sevati”ti? “Āma, pabbajita, sevati”ti. “Yadi evaṃ tassa satthubhāvo kuto, nanu so agāriko kāmabhogī hoti”ti evaṃca pana vatvā athāparaṃ etadavoca -

“Te ve kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgaṃ na vadesi kāmaṃ;
Passanto rūpāni manoramāni,
Suṇanto saddāni manoramāni.

“Ghāyanto gandhāni manoramāni,
Sāyanto rasāni manoramāni;
Phusanto phassāni manoramāni,
Satthāpi te hessati kāmabhogī”ti.

Evaṃ vutte nippaṭibhāno paribbājako “ayaṃ pabbajito mahāvādī, imassa santike pabbajitvā vādasatthaṃ sikkhissāmī”ti sāvattiṃ pavisitvā pattacīvaram pariyesitvā jetavanaṃ pavitṭho tattha lāludāyimaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ kāyūpapannaṃ sarīrākārākappesu samantapāsādikāṃ disvā “ayaṃ bhikkhu mahāpañño mahāvādī”ti mantvā tassa santike pabbajitvā taṃ vādena niggahetvā salingena taṃyeva titthāyatanaṃ pakkamitvā puna “samaṇena gotamena saddhiṃ vādaṃ karissāmī”ti sāvattiyaṃ purimanayeneva ugghosetvā mahājanaparivuto “evaṃ samaṇaṃ gotamaṃ niggahessāmī”tiādīni vadanto jetavanaṃ agamāsi. Jetavanadvārakoṭṭhake adhiwatthā devatā “ayaṃ abhājanabhūto”ti mukhabandhamassa akāsi. So bhagavantaṃ upasaṅkamitvā mūgo viya nisīdi. Manussā “idāni pucchissati, idāni pucchissati”ti tassa mukhaṃ ulloketvā “vadehi, bho pasūra, vadehi, bho pasūrā”ti uccāsaddamahāsaddā ahesuṃ. Atha bhagavā “kiṃ pasūro vadissati”ti vatvā tattha sampattaparisāya dhammadesanattaṃ imaṃ suttaṃ abhāsi.

Tattha paṭhamagāthāya tāva ayaṃ saṅkhepo - ime diṭṭhigatikā attano diṭṭhiṃ sandhāya idheva suddhī iti vādayanti nāññesu dhammesu visuddhimāhu. Evaṃ sante attano satthārādīni nissitā tattheva “esa vādo subho”ti evaṃ subhaṃ vadānā hutvā puthū samaṇabrāhmaṇā “sassato loko”tiādīsu paccekasaccesu nivitṭhā.

832. Evaṃ nivitṭhā ca - te vādakāmāti gāthā. Tattha bālaṃ dahantī mithu aññamaññanti “ayaṃ bālo ayaṃ bālo”ti evaṃ dvepi janā aññamaññaṃ bālaṃ dahanti, bālato passanti. Vadanti te aññasitā kathojjanti te aññamaññaṃ satthārādīni nissitā kalahaṃ vadanti. Paṣaṃsakāmā kusalā vadānāti paṣaṃsatthikā ubhopi “mayaṃ kusalaṃ vādā paṇḍitavādā”ti evaṃsaññino hutvā.

833. Evaṃ vadānesu ca tesu eko niyamato eva - yutto kathāyanti gāthā. Tattha yutto kathāyanti vivādakathāya ussukko. Paṣaṃsamicchaṃ vinighāti hotīti attano paṣaṃsaṃ icchanto “kathaṃ nu kho niggahessāmī”tiādīnā nayena pubbeva sallāpā

kathamkathī vinighātī hoti. Apāhatasminti pañhavīmaṃsakehi “atthāpagataṃ te bhaṇitaṃ, byañjanāpagataṃ te bhaṇita”ntiādīnā nayena apahārite vāde. Nindāya so kuppātī evaṃ apāhatasmiñca vāde uppannāya nindāya so kuppati. Randhamesīti parassa randhameva gavesanto.

834. Na kevalaṇca kuppati, apica kho pana yamassa vādanti gāthā. Tattha parihīnamāhu apāhatanti atthabyañjanādito apāhataṃ parihīnaṃ vadanti. Paridevatīti tato nimittaṃ so “aññaṃ mayā āvajjita”ntiādīhi vippalapati. Socatīti “tassa jayo”tiādīni ārabba socati. Upaccagā manti anutthunātīti “so maṃ vādena vādaṃ atikkanto”tiādīnā nayena suṭṭhutam vippalapati.

835. Ete vivādā samaṇesūti ettha pana samaṇā vuccanti bāhiraparibbājakā. Etesu ugghātī nighātī hotīti etesu vādesu jayaparājayādivasena cittassa ugghātaṃ nighātaṇca pāpuṇanto ugghātī nighātī ca hoti. Virame kathojjanti pajaheyya kalahaṃ. Na haññadatthatti paṣaṃsalābhāti na hi ettha paṣaṃsalābhato añño attho atthi.

836-837. Chaṭṭhagāthāya attho - yasmā ca na haññadatthatti paṣaṃsalābhā, tasmā paramaṃ lābhaṃ labhantopi “sundaro aya”nti tattha diṭṭhiyā paṣaṃsito vā pana hoti taṃ vādaṃ parisāya majjhe dīpetvā, tato so tena jayatthena tuṭṭhiṃ vā dantavidamśakaṃ vā āpajjanto hasati, mānena ca uṇṇamati. Kiṃ kāraṇaṃ? Yasmā taṃ jayatthaṃ pappuyya yathāmāno jāto, evaṃ uṇṇamato ca yā uṇṇatīti gāthā. Tattha mānātimānaṃ vadate panesoti eso pana taṃ uṇṇatiṃ “vighātabhūmī”ti abujjhamāno mānaṇca atimānaṇca vadatiyeva.

838. Evaṃ vāde dosaṃ dassetvā idāni tassa vādaṃ asampaṭicchanto “sūro”ti gāthamāha. Tattha rājakhādāyāti rājakhādāniyena, bhattavetanenāti vuttaṃ hoti. Abhigajjameti paṭisūramicchanti yathā so paṭisūraṃ icchanto abhigajjanto eti, evaṃ diṭṭhigatiko diṭṭhigatikanti dasseti. Yeneva so, tena palehīti yena so tuyhaṃ paṭisūro, tena gaccha. Pubbeva natthi yadidaṃ yudhāyāti yaṃ pana idaṃ kilesajātaṃ yuddhāya siyā, taṃ etaṃ pubbeva natthi, bodhimūleyeva pahīnanti dasseti. Sesagāthā pākaṭasambandhāyeva.

839-840. Tattha vivādayantīti vivadanti. Paṭisenikattāti paṭilomakārako. Visenikatvāti kilesasenaṃ vināsetvā. Kiṃ labhethoti paṭimallaṃ kiṃ labhissasi. Pasūrāti taṃ paribbājakaṃ ālapati. Yesīdha natthīti yesaṃ idha natthi.

841. Pavitakkanti “jayo nu kho me bhavissatī”ti ādīni vitakkento. Dhonena yugaṃ samāgamāti dhutakilesena buddhena saddhiṃ yugaggāhaṃ samāpanno. Na hi tvam sakkhasi sampayātaveti kotthukādayo viya sīhādīhi, dhonena saha yugaṃ gahetvā ekapadampi sampayātuṃ yugaggāhameva vā sampādetuṃ na sakkhissasīti. Sesaṃ sabbattha pākaṭamevāti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya pasūrasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Māgaṇḍiyasuttavaṇṇanā

842. Disvāna taṇhanti māgaṇḍiyasuttaṃ. Kā uppatti? Ekaṃ samayaṃ bhagavā sāvathhiyaṃ viharanto paccūsasamaye buddhacakkhunā lokaṃ volokento kurūsu kammāsadhammanigamavāsino māgaṇḍiyassa nāma brāhmaṇassa sapajāpatikassa arahattūpanissayaṃ disvā tāvadeva sāvaththito tattha gantvā kammāsadhammassa

avidūre aññatarasmim vanasaṇḍe nisīdi suvaṇṇobhāsaṃ muñcamāno. Māgaṇḍiyo pi taṅkhaṇaṃ tattha mukhadhovanatthaṃ gato suvaṇṇobhāsaṃ disvā “kiṃ ida”nti ito cito ca pekkhamāno bhagavantaṃ disvā attamano ahosi. Tassa kira dhītā suvaṇṇavaṇṇā, taṃ bahū khattiyakumārādayo vārayantā na labhanti. Brāhmaṇo evaṃladdhiko hoti “samaṇasseva naṃ suvaṇṇavaṇṇassa dassāmī”ti. So bhagavantaṃ disvā “ayaṃ me dhītāya samānavaṇṇo, imassa naṃ dassāmī”ti cittaṃ uppādesi. Tasmā disvāva attamano ahosi. So vegena gharaṃ gantvā brāhmaṇim āha - “bhoti bhoti mayā dhītāya samānavaṇṇo puriso diṭṭho, alaṅkarohi dārikaṃ, tassa naṃ dassāmā”ti. Brāhmaṇiyā dārikaṃ gandhodakena nhāpetvā vatthapupphālaṅkāradīhi alaṅkarontiyā eva bhagavato bhikkhācāravelā sampattā. Atha bhagavā kammāsadhammaṃ piṇḍāya pāvīsi.

Tepi kho dhītaraṃ gahetvā bhagavato nisinnokāsaṃ agamaṃsu. Tattha bhagavantaṃ adisvā brāhmaṇī ito cito ca vilokentī bhagavato nisajjaṭṭhānaṃ tiṇasanthāraṃ addasa. Buddhānaṃca adhiṭṭhānabalena nisinnokāso padanikkhepo ca abyākulā honti. Sā brāhmaṇaṃ āha - “esa, brāhmaṇa, tassa tiṇasanthāro”ti? “Āma, bhotī”ti. “Tena hi, brāhmaṇa, amhākaṃ āgamanakammaṃ na sampajjissatī”ti. “Kasmā bhotī”ti? “Passa, brāhmaṇa, abyākulo tiṇasanthāro, neso kāmabhogino paribhutto”ti. Brāhmaṇo “mā, bhoti maṅgale pariyesiyaṃāne avamaṅgalaṃ abhaṇī”ti āha. Punapi brāhmaṇī ito cito ca vicarantī bhagavato padanikkhepaṃ disvā brāhmaṇaṃ āha “ayaṃ tassa padanikkhepo”ti? “Āma, bhotī”ti. “Passa, brāhmaṇa, padanikkhepaṃ, nāyaṃ satto kāmesu gadhito”ti. “Kathaṃ tvaṃ bhoti jānāsī”ti ca vuttā attano ñāṇabalaṃ dassentī āha -

“Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhava,
Duṭṭhassa hoti anukaḍḍhitaṃ padaṃ;
Mūḷhassa hoti sahasānupīlitaṃ,
Vivaṭṭacchadassa idamīdisaṃ pada”nti.

Ayañcarahi tesam kathā vippakatā, atha bhagavā katabhattakicco tameva vanasaṇḍaṃ āgato. Brāhmaṇī bhagavato varalakkaṇakhacitaṃ byāmapabbhāparikkhittaṃ rūpaṃ disvā brāhmaṇaṃ āha - “esa tayā, brāhmaṇa, diṭṭho”ti? “Āma bhotī”ti. “Āgatakammaṃ na sampajjissateva, evarūpo nāma kāme paribhuñjissatīti netam ṭhānaṃ vijjatī”ti. Tesam evaṃ vadantānaññeva bhagavā tiṇasanthāraṃ nisīdi. Atha brāhmaṇo dhītaraṃ vāmena hatthena gahetvā kamaṇḍaluṃ dakkhiṇena hatthena gahetvā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā “bho, pabbajita, tvaṇca suvaṇṇavaṇṇo ayañca dārikā, anucchavikā esā tava, imāhaṃ bhoto bhariyaṃ posāvanatthāya dammī”ti vatvā bhagavato santikaṃ gantvā dātukāmo aṭṭhāsi. Bhagavā brāhmaṇaṃ anālapitvā aññena saddhiṃ sallapamāno viya “disvāna taṇha”nti imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tassattho - ajapālanigrodhamūle nānārūpāni nimminivā abhikāmaṃagataṃ māraddhītaraṃ disvāna taṇhaṃ aratim ragañca chandamattampi me methunasmiṃ nāhosi, kimevidaṃ imissā dārikāya muttakarīsapuṇṇaṃ rūpaṃ disvā bhavissati sabbathā pādāpi naṃ samphusituṃ na icche, kutonena saṃvasituntī.

843. Tato māgaṇḍiyo “pabbajitā nāma mānusaṃ kāme pahāya dibbakāmatthāya pabbajanti, ayañca dibbepi kāme na icchatī, idampi itthiratanam, kā nu assa diṭṭhī”ti pucchituṃ dutiyaṃ gāthamāha. Tattha etādisaṃ ce ratananti dibbitthiratanam

sandhāya bhaṇati, nārinti attano dhītaraṃ sandhāya. Diṭṭhigataṃ sīlavataṃ nu jīvanti diṭṭhiṇca sīlaṇca vataṇca jīvitaṇca. Bhavūpapattiṇca vadesi kīdisanti attano bhavūpapattiṇca kīdisaṃ vadasīti.

844. Ito parā dve gāthā visajjanapucchānayaena pavattattā pākaṭasambandhāyeva. Tāsu paṭhamagāthāya saṅkhepattho - tassa mayhaṃ, māgaṇḍiya, dvāsaṭṭhidiṭṭhigatadhammesu nicchinitvā “idameva saccaṃ, moghamañña”nti evaṃ idaṃ vadāmīti samuggahitaṃ na hoti natthi na vijjati. Kiṃkāraṇā? Ahañhi passanto diṭṭhisu ādīnavaṃ kañci diṭṭhiṃ aggahetvā saccāni pavicinanto ajjhattaṃ rāgādīnaṃ santibhāvena ajjhattasantisaṅkhātāṃ nibbānameva addasanti.

845. Dutiyagāthāya saṅkhepattho - yānimāni diṭṭhigatāni tehi tehi sattehi vinicchinitvā gahitattā vinicchayāti ca attano paccayehi abhisāṅkhatabhāvādinā nayena pakappitāni cāti vuccanti. Te tvaṃ muni diṭṭhigatadhamme aggahetvā ajjhattasantīti yametamatthaṃ brūsi, ācikkha me, kathaṃ nu dhīrehi paveditaṃ kathaṃ pakāsitaṃ dhīrehi taṃ padanti.

846. Athassa bhagavā yathā yena upāyena taṃ padaṃ dhīrehi pakāsitaṃ, taṃ upāyaṃ sapaṭipakkhaṃ dassento “na diṭṭhiyā”ti gāthamāha. Tattha “na diṭṭhiyā”tiādīhi diṭṭhisutiaṭṭhasamāpattiṇāṇabāhiraṣilabbatāni paṭikkhipati. “Suddhimāhā”ti ettha vuttaṃ āha-saddaṃ sabbattha nakārena saddhiṃ yojetvā purisabyattayaṃ katvā “diṭṭhiyā suddhiṃ nāhaṃ kathemī”ti evamattho veditabbo. Yathā cettha, evaṃ uttarapadesupi. Tattha ca adiṭṭhiyā nāhāti dasavatthukaṃ sammādiṭṭhiṃ vinā na kathemi. Tathā assutiyāti navaṅgaṃ savanaṃ vinā. Aññāti kammaṣa katasaccānulomikaññaṃ vinā. Asīlatāti pātimokkhasaṃvaraṃ vinā. Abbatāti dhutaṅgavataṃ vinā. Nopi tenāti tesu ekamekena diṭṭhiādimattenāpi no kathemīti evamattho veditabbo. Ete ca nissajja anuggahāyāti ete ca purime diṭṭhiātibhede kaṇhapakkhiye dhamme samuggahātakaraṇena nissajja, pacchime adiṭṭhiātibhede sukkapakkhiye atammayatāpajjanena anuggahāya. Santo anissāya bhavaṃ na jappeti imāya paṭipattiyaṃ rāgādivūpasamena santo cakkhādīsu kañci dhammaṃ anissāya ekampi bhavaṃ apihetuṃ apatthetuṃ samattho siyā, ayamassa ajjhattasantīti adhippāyo.

847. Evaṃ vutte vacanatthaṃ asallakkhento māgaṇḍiyo “no ce kirā”ti gāthamāha. Tattha diṭṭhādīni vuttanayāneva. Kaṇhapakkhiyāniyeva pana sandhāya ubhayatrāpi āha. Āha-saddaṃ pana nocekira-saddena yojetvā “no ce kirāha no ce kira kathesi”ti evaṃ attho daṭṭhabbo. Momuhanti atimūḷhaṃ, mohanaṃ vā. Paccentīti jānanti.

848. Athassa bhagavā taṃ diṭṭhiṃ nissāya pucchāṃ paṭikkhipanto “diṭṭhiṇca nissāyā”ti gāthamāha. Tassattho - tvaṃ, māgaṇḍiya, diṭṭhiṃ nissāya punappunaṃ pucchamāno yāni te diṭṭhigatāni samuggahitāni, tesveva samuggahītesu evaṃ pamohaṃ āgato, ito ca mayā vuttaajjhattasantito paṭipattito dhammadesanato vā aṇumpi yuttasaññaṃ na passasi, tena kāraṇena tvaṃ imaṃ dhammaṃ momuhato passasīti.

849. Evaṃ samuggahītesu pamohena māgaṇḍiyassa vivādāpattiṃ dassetvā idāni tesu aññesu ca dhammesu vigatappamohassa attano nibbivādataṃ dassento “samo visesī”ti gāthamāha. Tassattho - yo evaṃ tividhamānena vā diṭṭhiyā vā maññati, so tena mānena tāya diṭṭhiyā tena vā puggalena vivadeyya. Yo pana amhādiso imāsu tīsu vidhāsu avikampamāno, samo visesīti na tassa hoti, na ca hīnoti pāṭhaseso.

850. Kiñca bhiyyo - saccanti soti gāthā. Tassattho - so evarūpo pahīnamānadiṭṭhiko mādiso bāhitapāpattādinā nayena brāhmaṇo “idameva sacca”nti kiṃ vadeyya kiṃ vatthum bhaṇeyya, kena vā kāraṇena bhaṇeyya, “mayhaṃ saccaṃ, tuyhaṃ musā”ti vā kena mānena diṭṭhiyā puggalena vā vivadeyya? Yasmiṃ mādisa khīṇāsava “sadiśohamasmi”ti pavattiyā samaṃ vā, itaradvayabhāvena pavattiyā visamaṃ vā maññitaṃ natthi, so samānādīsu kena vādaṃ paṭisaṃyujeyya paṭipphareyyāti. Nanu ekaṃseneva evarūpo puggalo - okaṃ pahāyāti gāthā?

851. Tattha okaṃ pahāyāti rūpavatthādiviññāṇassa okāsaṃ tatra chandarāgappahānena chaḍḍetvā. Aniketasārīti rūpanimittaniketādīni taṇhāvasena asaranto. Gāme akubbaṃ muni santhavānīti gāme gihisanthavāni akaronto. Kāmehi rittoti kāmesu chandarāgābhāvena sabbakāmehi puthubhūto. Apurekkharānoti āyatīṃ attabhāvaṃ anabhinibbattento. Kathaṃ na viggayha janena kayirāti janena saddhiṃ viggāhikakathaṃ na katheyya. So evarūpo - yehi vivittoti gāthā.

852. Tattha yehīti yehi diṭṭhigatehi. Vivitto vicareyyāti ritto careyya. Na tāni uggayha vadeyya nāgoti “āguṃ na karotī”tiādinā nayena nāgo tāni diṭṭhigatāni uggahetvā na vadeyya. Jalambujanti jalasaññite ambumhi jātaṃ kaṇṭakanālaṃ vārijaṃ, padumanti vuttaṃ hoti. Yathā jalena paṅkena ca nūpalittanti taṃ padumaṃ yathā jalena ca paṅkena ca anupalittaṃ hoti, evaṃ muni santivādo agiddhoti evaṃ ajjhattasantivādo muni gedhābhāvena agiddho. Kāme ca loke ca anūpalittoti duvidhepi kāme apāyādike ca loke dvīhipi lepehi anupalitto hoti.

853. Kiñca bhiyyo - na vedagūti gāthā. Tattha na vedagū diṭṭhiyāyakoti catumaggavedagū mādiso diṭṭhiyāyako na hoti, diṭṭhiyā gacchanto vā, taṃ sārato paccento vā na hoti. Tattha vacanatto - yāyatīti yāyako, karaṇavacanena diṭṭhiyā yātīti diṭṭhiyāyako. Upayogatthe sāmivacanena diṭṭhiyā yātītipi diṭṭhiyāyako. Na mutiyā sa mānametīti mutarūpādibhedāya mutiyāpi so mānaṃ na eti. Na hi tammayo soti taṇhādiṭṭhivasena tammayo hoti tapparāyaṇo, ayaṃ pana na tādiso. Na kammunā nopi sutena neyyoti puññābhisaṅkhārādinā kammunā vā sutasuddhiādinā sutena vā so netabbo na hoti. Anūpanīto sa nivesanesūti so dvinnampi upayānaṃ pahīnattā sabbesu taṇhādiṭṭhinivesanesu anūpanīto. Tassa ca evaṃvidhassa - saññāvirattassāti gāthā.

854. Tattha saññāvirattassāti nekkhammasaññāpubbaṅgamāya bhāvanāya pahīnakāmādisaññassa. Iminā padena ubhatobhāgavimutto samathayāniko adhippeto. Paññāvimuttassāti vipassanāpubbaṅgamāya bhāvanāya sabbakilesehi vimuttassa. Iminā sukkhavipassako adhippeto. Saññañca diṭṭhiñca ye aggahesuṃ, te ghaṭṭayantā vicaranti loketi ye kāmasaññādikāṃ saññaṃ aggahesuṃ, te visesato ghaṭṭhā kāmādhikaraṇaṃ, ye ca diṭṭhiṃ aggahesuṃ, te visesato pabbajitā dhammādhikaraṇaṃ aññaṃaññaṃ ghaṭṭentā vicarantīti. Sesametta yaṃ avuttaṃ, taṃ vuttānusāreneva veditabbaṃ. Desanāpariyosāne brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇiṃsūti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya māgaṇḍiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Purābhedasuttavaṇṇanā

855. Kathaṃdassīti purābhedasuttaṃ. Kā uppatti? Imassa suttassa ito paresañca pañcannaṃ kalahavivādacūḷabyūhamahābyūhatuvaṭṭakaattadaṇḍasuttānaṃ sammāparibbājanīyassa uppattiyaṃ vuttanayeneva sāmāññaṭo uppatti vuttā. Visesato pana yatheva tasmiṃ mahāsamaye rāgacaritadevatānaṃ sappāyavasena dhammaṃ desetum nimmitabuddhena attānaṃ pucchāpetvā sammāparibbājanīyasuttamabhāsi, evaṃ tasmiṃyeva mahāsamaye “kiṃ nu kho purā sarīrabhedā kattabba”nti uppannacittānaṃ devatānaṃ cittaṃ ñatvā tāsāṃ anuggahatthaṃ aḍḍhateḷasabhikkhusataparivāraṃ nimmitabuddhaṃ ākāseṇa ānetvā tena attānaṃ pucchāpetvā imaṃ suttamabhāsi.

Tattha pucchāya tāva so nimmito kathaṃdassīti adhipaññaṃ kathaṃsīloti adhisīlaṃ, upasantoti adhicitthaṃ pucchati. Sesāṃ pākaṭameva.

856. Vissajjane pana bhagavā sarūpena adhipaññaḍḍīni avissajjetvāva adhipaññaḍḍippabhāvena yesaṃ kilesānaṃ upasamā “upasanto”ti vuccati, nānādevatānaṃ āsayānulomena tesaṃ upasamameva dīpento “vītataṇho”tiādikā gāthāyo abhāsi. Tattha ādito aṭṭhannaṃ gāthānaṃ “taṃ brūmi upasanto”ti imāya gāthāya sambandho veditabbo. Tato parāsaṃ “sa ve santoti vuccatī”ti iminā sabbapacchimena padena.

Anupadavaṇṇanāyena ca - vītataṇho purā bhedāti yo sarīrabhedā pubbameva pahīnataṇho. Pubbamantamanissitoti atītaddhādibhedāṃ pubbantamanissito. Vemajjhenupasaṅkheyyoti paccuppannapi addhani “ratto”tiādinā nayena na upasaṅkhātabbo. Tassa natthi purakkhatanti tassa arahato dvinnaṃ purekkhārānaṃ abhāvā anāgate addhani purakkhatampi natthi, taṃ brūmi upasantoti evamettha yojanā veditabbā. Esa nayo sabbattha. Ito paraṃ pana yojanaṃ adassetvā anuttānapadavaṇṇanaṃyeva karissāma.

857. Asantāsīti tena tena alābhakena asantasanto. Avikatthīti sīlādīhi avikatthanasīlo. Akukkucoti hatthakukkucādivirahito. Mantabhāṇīti mantāya pariggahetvā vācaṃ bhāsītā. Anuddhatoti uddhaccavirahito. Sa ve vācāyatoti so vācāya yato saṃyato catudosavirahitaṃ vācaṃ bhāsītā hoti.

858. Nirāsattīti nittaṇho. Vivekadassī phassesūti paccuppannesu cakkhusamphassādīsu attādibhāvavivekaṃ passatī. Diṭṭhīsu ca na nīyatīti dvāsaṭṭhidiṭṭhīsu kāyaci diṭṭhiyā na nīyati.

859. Patilīnoti rāgādīnaṃ pahīnattā tato apagato. Akuhakoti avimhāpako tīhi kuhanavattūhi. Apihālūti apihanasīlo, patthanātaṇhāya rahitoti vuttaṃ hoti. Amaccharīti pañcamaccheravirahito. Appagabbhoti kāyapāgabbhiyādivirahito. Ajegucchoti sampannasīlādītāya ajegucchanīyo asecanako manāpo. Pesuṇeyye ca no yutoti dvīhi ākārehi upasaṃharitabbe pisuṇakamme ayutto.

860. Sātiyesu anassāvīti sātavattūsu kāmaguṇesu taṇhāsanthavavirahito. Saṇhoti saṇhehi kāyakammādīhi samannāgato. Paṭibhānavāti pariyaṭṭiparipucchādhigamapaṭibhānehi samannāgato. Na saddhoti sāmāṃ adhigatadhammaṃ na kassaci saddahatī. Na virajjatīti khayā rāgassa virattattā idāni na virajjati.

861. Lābhakamyā na sikkhatīti na lābhapatthanāya suttantādīni sikkhati. Aviruddho ca taṇhāya, rasesu nānugijjhatīti virodhābhāvena ca aviruddho hutvā taṇhāya mūlarasādīsu gedhaṃ nāpajjati.

862. Upekkhakoti chaḷaṅgupekkhāya samannāgato. Satoti kāyānupassanādisatiyutto.

863. Nissayanāti taṇhādīṭṭhinissayā. Ñatvā dhammanti aniccādīhi ākārehi dhammaṃ jānitvā. Anissitoti evaṃ tehi nissayehi anissito. Tena aññatra dhammaññā natthi nissayānaṃ abhāvoti dīpeti bhavāya vibhavāya vāti sassatāya ucchedāya vā.

864. Taṃ brūmi upasantoti taṃ evarūpaṃ ekekagāthāya vuttaṃ upasantoti kathemi. Atarī so visattikanti so imaṃ visatādibhāvena visattikāsaṅkhātaṃ mahātaṇhaṃ atari.

865. Idāni tameva upasantaṃ pasaṃsanto āha “na tassa puttā”ti evamādi. Tattha puttā atrajādayo cattāro. Ettha ca puttapariggahādayo puttādināmena vuttāti veditabbā. Te hissa na vijjanti, tesam vā abhāvena puttādayo na vijjantīti.

866. Yena naṃ vajjuṃ puthujjanā, atho samaṇabrāhmaṇāti yena taṃ rāgādinā vajjena puthujjanā sabbepi devamanussā ito bahiddhā samaṇabrāhmaṇā ca ratto vā duṭṭho vāti, vadeyyuṃ. Taṃ tassa apurakkhatanti taṃ rāgādivajjaṃ tassa arahato apurakkhataṃ tasmā vādesu nejatīti taṃ kāraṇā nindāvacanesu na kampati.

867. Na ussesu vadateti visiṭṭhesu attānaṃ antokatvā “ahaṃ visiṭṭho”ti atimānavasena na vadati. Esa nayo itaresu dvīsu. Kappaṃ neti akappiyoti so evarūpo duvidhampi kappaṃ na eti. Kasmā? Yasmā akappiyo, pahīnakappoti vuttaṃ hoti.

868. Sakanti mayhanti pariggahitaṃ. Asatā ca na socatīti avijjamānādinā asatā ca na socati. Dhammesu ca na gacchatīti sabbesu dhammesu chandādivasena na gacchati. Sa ve santoti vuccatīti so evarūpo naruttamo “santo”ti vuccatīti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne koṭisatasahassadevatānaṃ arahattappatti ahoṣi, sotāpannādināṃ gaṇanā natthīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya purābhedasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Kalahavivādasuttavaṇṇanā

869. Kuto pahūtā kalahā vivādāti kalahavivādasuttaṃ. Kā uppatti? Idampi tasmimpyeva mahāsamaye “kuto nu, kho, kalahādayo aṭṭha dhammā pavattantī”ti uppannacittānaṃ ekaccānaṃ devatānaṃ te dhamme āvikātuṃ purimanayeneva nimmitabuddhena attānaṃ pucchāpetvā vuttaṃ tattha pucchāvissajjanakkamena ṭhitattā sabbagāthā pākaṭasambandhāyeva.

Anuttānapadavaṇṇanā panetāsaṃ evaṃ veditabbā - kutopahūtā kalahā vivādāti kalaho ca tassa pubbabhāgo vivādo cāti ime kuto jātā. Paridevasokā sahamaccharā cāti paridevasokā ca maccharā ca kutopahūtā. Mānātimānā sahapesuṇā cāti mānā ca atimānā ca pesuṇā ca kutopahūtā. Teti te sabbepi aṭṭha kilesadhammā. Tadiṅgha brūhīti taṃ mayā pucchitamattaṃ brūhi yācāmi taṃ ahanti. Yācanattho hi iṅghāti nipāto.

870. Piyappahūtāti piyavatthuto jātā. Yutti panettha niddese vuttā eva. Maccherayuttā kalahā vivādāti iminā kalahavivādādīnaṃ na kevalaṃ piyavatthumeva, macchariyampi paccayaṃ dasseti. Kalahavivādasīsena cettha sabbepe te dhammā vuttāti veditabbā. Yathā ca etesaṃ macchariyaṃ, tathā pesuṇānañca vivādaṃ. Tenāha - “vivādajātesu ca pesuṇānī”ti.

871. Piyāsu lokasmiṃ kutonidānā ye cāpi lobhā vicaranti loketi “piyā pahūtā kalahā”ti ye ettha vuttā. Te piyā lokasmiṃ kutonidānā, na kevalaṃ piyā, ye cāpi khattiyādayo lobhā vicaranti lobhahetukā lobhenābhibhūtā vicaranti, tesāṃ so lobho ca kutonidānoti dve atthe ekāya pucchāya pucchati. Āsā ca niṭṭhā cāti āsā ca tassā āsāya samiddhi ca. Ye samparāyāya narassa hontīti ye narassa samparāyāya honti, parāyanā hontīti vuttaṃ hoti. Ekā evāyampi pucchā.

872. Chandānidānānīti kāmaccchandādichandanidānāni. Ye cāpi lobhā vicarantīti ye cāpi khattiyādayo lobhā vicaranti tesāṃ lobhopi chandanidānoti dvepe atthe ekato vissajjeti. Itonidānāti chandanidānā evāti vuttaṃ hoti. “Kutonidānā kutonidānā”ti etesu ca saddasiddhi sūcilomasutte vuttanayeneva veditabbā.

873. Vinicchayāti taṇhādiṭṭhivinicchayā. Ye vāpi dhammā samaṇena vuttāti ye ca aññepi kodhādīhi sampayuttā, tathārūpā vā akusalā dhammā buddhasamaṇena vuttā, te kutopahūtāti.

874. Tamūpanissāya pahoti chandoti taṃ sukhadukkhavedanaṃ. Tadubhayavatthusankhātāṃ sātāsātāṃ upanissāya saṃyogaviyogapatthanāvasena chando pahoti. Ettāvatā “chando nu lokasmiṃ kutonidāno”ti ayaṃ pañho vissajjito hoti. Rūpesu disvā vibhavaṃ bhavañcāti rūpesu vayañca uppādañca disvā. Vinicchayaṃ kubbati jantu loketi apāyādike loke ayaṃ jantu bhogādhigamanatthaṃ taṇhāvinicchayaṃ “attā me uppanno”tiadinā nayena diṭṭhivinicchayañca kurute. Yutti panettha niddese vuttā eva. Ettāvatā “vinicchayā cāpi kutopahūtā”ti ayaṃ pañho vissajjito hoti.

875. Etepi dhammā dvayameva santeti etepi kodhādayo dhammā sātāsātadvaye sante eva pahonti uppajjanti. Uppatti ca nesaṃ niddese vuttāyeva. Ettāvatā tatiyapañhopi vissajjito hoti. Idāni yo evaṃ vissajjitesu etesu pañhesu kathaṃkathī bhaveyya, tassa kathaṃkathāpahānūpāyaṃ dassento āha - “kathaṃkathī ñāṇapathāya sikkhe”ti, ñāṇadassanañāṇādhigamanatthaṃ tisso sikkhā sikkheyyāti vuttaṃ hoti. Kiṃ kārāṇaṃ? Ñatvā pavuttā samaṇena dhammā. Buddhasamaṇena hi ñatvāva dhammā vuttā, natthi tassa dhammesu aññāṇaṃ. Attano pana ñāṇābhāvena te ajānanto na jāneyya, na desanā dosena, tasmā kathaṃkathī ñāṇapathāya sikkhe, ñatvā pavuttā samaṇena dhammāti.

876-877. Sātaṃ asātañca kutonidānāti ettha sātaṃ asātanti sukhadukkhavedanā eva adhippetā. Na bhavanti heteti na bhavanti ete. Vibhavaṃ bhavañcāpi yametamatthaṃ etaṃ me pabrūhi yattonidānanti sātāsātānaṃ vibhavaṃ bhavañca etaṃ me atthaṃ. Liṅgabyattayo ettha kato. Idaṃ pana vuttaṃ hoti - sātāsātānaṃ vibhavo bhavo cāti yo esa attho, evaṃ me pabrūhi yattonidānanti. Ettha ca sātāsātānaṃ vibhavabhavavattukā vibhavabhavadiṭṭhiyo eva vibhavabhavāti atthato veditabbā. Tathā hi imassa pañhassa vissajjanapakke “bhavadiṭṭhipi phassanidānā, vibhavadiṭṭhipi phassanidānā”ti niddese vuttaṃ. Itonidānanti phassanidānaṃ.

878. Kismiṃ vibhūte na phusanti phassāti kismiṃ vītivatte cakkhusamphassādayo pañca phassā na phusanti.

879. Nāmañca rūpañca paṭiccāti sampayuttakanāmaṃ vatthārammaṇarūpañca paṭicca. Rūpe vibhūte na phusanti phassāti rūpe vītivatte pañca phassā na phusanti.

880. Kathaṃ sametassāti kathaṃ paṭipannassa. Vibhoti rūpanti rūpa vibhavati, na bhaveyya vā. Sukhaṃ dukhañcāti iṭṭhāniṭṭhaṃ rūpameva pucchati.

881. Na saññasaññīti yathā sametassa vibhoti rūpaṃ, so pakatisaññāya saññīpi na hoti. Na visaññasaññīti visaññāyapi virūpāya saññāya saññī na hoti ummattako vā khittacitto vā. Nopi asaññīti saññāvirahitopi na hoti nirodhasamāpanno vā asaññasatto vā. Na vibhūtasaññīti “sabbaso rūpasaññāna”ntiādinā nayena samatikkantasaññīpi na hoti arūpajjhānalābhī. Evaṃ sametassa vibhoti rūpanti etasmiṃ saññasaññītiādhivāve aṭṭhatvā yadetaṃ vuttaṃ “so evaṃ samāhite citte...pe... ākāsañcāyatanasamāpattiṇiābhāthāya cittaṃ abhinīharatī”ti. Evaṃ sametassa arūpamaggasamaṅgino vibhoti rūpaṃ. Saññānidānā hi papañcasāṅkhātī evaṃ paṭipannassāpi yā saññā, tannidānā taṇhādīṭṭhipapañcā appahīnā eva hontīti dasseti.

882-883. Ettāvataggaṃ nu vadanti, heke yakkhassa suddhiṃ idha paṇḍitāse. Udāhu aññampi vadanti ettoti ettāvatā nu idha paṇḍitā samaṇabrāhmaṇā aggaṃ suddhiṃ sattassa vadanti, udāhu aññampi etto arūpasamāpattito adhikaṃ vadantīti pucchati. Ettāvataggampi vadanti heketi eke sassatavādā samaṇabrāhmaṇā paṇḍitamānino ettāvatāpi aggaṃ suddhiṃ vadanti. Tesaṃ paneke samayaṃ vadantīti tesameva eke ucchedavādā samayaṃ ucchedaṃ vadanti. Anupādisese kusalā vadānāti anupādisese kusalavādā samānā.

884. Ete ca ñatvā upanissitāti ete ca diṭṭhigatike sassatucchedadiṭṭhiyo nissitāti ñatvā. Ñatvā munī nissaye so vimaṃsīti nissaye ca ñatvā so vimaṃsī paṇḍito buddhamuni. Ñatvā vimuttoti dukkhāniccādito dhamme ñatvā vimutto. Bhavābhavāya na sametīti punappunaṃ upapattiyā na samāgacchatīti arahattanikūṭṭhena desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne purābhedasutte vuttasadisoyevābhisamayo ahoṣīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya kalahavivādasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Cūḷabyūhasuttavaṇṇanā

885-886. Sakamaṃsakamaṃdiṭṭhiparibbasānāti cūḷabyūhasuttaṃ. Kā uppatti? Idampi tasmimyeva mahāsamaye “sabbepi ime diṭṭhigatikā ‘sādhurūpamhā’ti bhaṇanti, kiṃ nu kho sādhurūpāva ime attanoyeva diṭṭhiyā paṭiṭṭhahanti, udāhu aññampi diṭṭhiṃ gaṇhantī”ti uppannacittānaṃ ekaccānaṃ devatānaṃ tamatthaṃ pakāsetuṃ purimanayeneva nimmitabuddhena attānaṃ pucchāpetvā vuttaṃ.

Tattha ādito dvepi gāthā pucchāgāthāyeva. Tāsu sakamaṃsakamaṃdiṭṭhiparibbasānāti attano attano diṭṭhiyā vasamānā. Viggayha nānā kusalā vadantīti diṭṭhibalaggāhaṃ gahetvā, tattha “kusalāmhā”ti paṭijānamānā puthu puthu vadanti ekaṃ na vadanti.

Yo evaṃ jānāti sa vedi dhammaṃ idaṃ paṭikosamakevalī soti tañca diṭṭhiṃ sandhāya yo evaṃ jānāti, so dhammaṃ vedi. Idaṃ pana paṭikkosanto hīno hotīti vadanti. Bāloti hīno. Akkusaloti avidvā.

887-888. Idāni tisso vissajjanagāthā honti. Tā purimaḍḍhena vuttamatthaṃ pacchimaḍḍhena paṭibyūhitvā ṭhitā. Tena byūhena uttarasuttato ca appakattā idaṃ suttaṃ “cūḷabyūha”nti nāmaṃ labhati. Tattha parassa ce dhammanti parassa diṭṭhiṃ. Sabbeva bālāti evaṃ sante sabbeva ime bālā hontīti adhippāyo. Kiṃ kāraṇaṃ? Sabbevime diṭṭhiparibbasānāti sandiṭṭhiyā ceva na vīvadātā. Saṃsuddhapañña kusalā mutimāti sakāya diṭṭhiyā na vīvadātā na vodātā saṃkiliṭṭhāva samānā saṃsuddhapañña ca kusalā ca mutimanto ca te honti ce. Atha vā “sandiṭṭhiyā ce pana vīvadātā” tipi pāṭho. Tassattho - sakāya pana diṭṭhiyā vodātā saṃsuddhapañña kusalā mutimanto honti ce. Na tesam koci evaṃ sante tesam ekopi hīnapañño na hoti. Kiṃkāraṇa? Diṭṭhī hi tesampi tathā samattā, yathā itaresanti.

889. Na vāhametanti gāthāya saṅkhepattho - yaṃ te mithu dve dve janā aññaṃaññaṃ “bālo”ti āhu, ahaṃ etaṃ tathiyaṃ tacchanti neva brūmi. Kiṃkāraṇa? Yasmā sabbe te sakaṃ sakaṃ diṭṭhiṃ “idameva saccaṃ moghamañña”nti akaṃsu. Tena ca kāraṇena paraṃ “bālo”ti dahanti. Ettha ca “tathiya”nti “kathiva”nti dvepi pāṭhā.

890. Yamāhūti pucchāgāthāya yaṃ diṭṭhisaccaṃ tathiyanti eke āhu.

891. Ekañhi saccanti vissajjanagāthāya ekaṃ saccaṃ nirodho maggo vā. Yasmim pajā no vivade pajānanti yamhi sacce pajānanto pajā no vivadeyya. Sayam thunantīti attanā vadanti.

892. Kasmā nūti pucchāgāthāya pavādiyāseti vādino. Udāhu te takkamanussarantīti te vādino udāhu attano takkamattaṃ anugacchanti.

893. Na hevāti vissajjanagāthāya aññatra saññāya niccānīti ṭhapetvā saññāmatthena niccanti gahitaggahaṇāni. Takkañca diṭṭhīsu pakappayitvāti attano micchāsaṅkappamattaṃ diṭṭhīsu janetvā. Yasmā pana diṭṭhīsu vitakkaṃ janentā diṭṭhiyopi janenti, tasmā niddese vuttaṃ “diṭṭhigatāni janenti sañjanentī”tiādi.

894-895. Idāni evaṃ nānāsaccesu asantesu takkamattamanussarantānaṃ diṭṭhigatikānaṃ vipaṭipattiṃ dassetuṃ “diṭṭhe sute”tiādikā gāthāyo abhāsi. Tattha diṭṭheti diṭṭhaṃ, diṭṭhasuddhinti adhippāyo. Esa nayo sutādīsu. Ete ca nissāya vimānadassīti ete diṭṭhidhamme nissayitvā suddhibhāvasaṅkhātaṃ vimānaṃ asammānaṃ passantopi. Vinicchaye ṭhatvā pahassamāno, bālo paro akkusaloti cāhāti evaṃ vimānadassīpi tasmim diṭṭhivinicchaye ṭhatvā tuṭṭhiyāto hāsajāto hutvā “paro hīno ca avidvā cā”ti evaṃ vadatiyeva. Evaṃ sante yenevāti gāthā. Tattha sayamattanāti sayameva attānaṃ. Vimānetīti garahati. Tadeva pāvāti tadeva vacanaṃ diṭṭhiṃ vadati, taṃ vā puggalaṃ.

896. Atisāradiṭṭhiyāti gāthāyattho - so evaṃ tāya lakkhaṇātisāriniyā atisāradiṭṭhiyā samatto puṇṇo uddhumāto, tena ca diṭṭhimānena matto “paripuṇṇo ahaṃ kevalī”ti evaṃ paripuṇṇamānī sayameva attānaṃ manasā “ahaṃ paṇḍito”ti abhisiṅcati. Kiṃkāraṇa? Diṭṭhī hi sā tassa tathā samattāti.

897. Parassa ceti gāthāya sambandho attho ca - kiñca bhiyyo? Yo so vinicchaye tathavā pahassamāno “bālo paro akkusalo”ti cāha. Tassa parassa ce hi vacasā so tena vuccamāno nihīno hoti. Tumo sahā hoti nihīnapañño, sopi teneva saha nihīnapañño hoti. Sopi hi naṃ “bālo”ti vadati. Athassa vacanaṃ appamāṇaṃ, so pana sayameva vedagū ca dhīro ca hoti. Evaṃ sante na koci bālo samaṇesu atthi. Sabbepi hi te attano icchāya paṇḍitā.

898. Aññaṃ itoti gāthāya sambandho attho ca - “atha ce sayaṃ vedagū hoti dhīro, na koci bālo samaṇesu atthi”ti evañhi vuttepī siyā kassaci “kasmā”ti. Tattha vuccate - yasmā aññaṃ ito yābhivadanti dhammaṃ aparaddhā suddhimakevalī te, evampi titthiyā puthuso vadanti, ye ito aññaṃ diṭṭhiṃ abhivadanti, ye aparaddhā viraddhā suddhimaggaṃ, akevalino ca teti evaṃ puthutitthiyā yasmā vadantīti vuttaṃ hoti. Kasmā panevaṃ vadantīti ce? Sandiṭṭhirāgena hi te bhirattā, yasmā sakena diṭṭhirāgena abhirattāti vuttaṃ hoti.

899-900. Evaṃ abhirattā ca - idheva suddhinti gāthā. Tattha sakāyaneti sakamagge daḷhaṃ vadānāti daḷhavādā. Evañca daḷhavādesu tesu yo koci titthiyo sakāyane vāpi daḷhaṃ vadāno kamettha bālōti paraṃ daheyya, saṅkhepato tattha sassatucchedaṣaṅkhāte vitthārato vā natthikaissarakāraṇaniyatādibhede sake āyatane “idameva sacca”nti daḷhaṃ vadāno kaṃ paraṃ ettha diṭṭhigate “bālo”ti saha dhammena passeyya, nanu sabbopi tassa matena paṇḍito eva suppaṭipanno eva ca. Evaṃ sante ca sayameva so medhagamāvaheyya paraṃ vadaṃ bālamasuddhidhammaṃ, sopi paraṃ “bālo ca asuddhidhammo ca aya”nti vadanto attanāva kalahaṃ āvaheyya. Kasmā? Yasmā sabbopi tassa matena paṇḍito eva suppaṭipanno eva ca.

901. Evaṃ sabbathāpi vinicchaye tathavā sayaṃ pamāya uddhamṣa lokasmiṃ vivādameti, diṭṭhiyaṃ tathavā sayañca satthārādīni minivā so bhiyyo vivādametīti. Evaṃ pana vinicchayesu ādīnavaṃ ṇatvā ariyamaggena hitvāna sabbāni vinicchayāni na medhagaṃ kubbatī jantu loketi arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne purābhedasutte vuttasadiso evābhisamayo ahoṣīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya cūḷabyūhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Mahābyūhasuttavaṇṇanā

902. Ye kecimeti mahābyūhasuttaṃ. Kā uppatti? Idampi tasmiṃyeva mahāsamaye “kiṃ nu kho ime diṭṭhiparibbasānā viññūnaṃ santikā nindameva labhanti, udāhu pasaṃsampi”ti uppannacittānaṃ ekaccānaṃ devatānaṃ tamatthaṃ āvikātuṃ purimanayena nimmitabuddhena attānaṃ pucchāpetvā vuttaṃ. Tattha anvāyanti anu āyanti, punappunaṃ āharanti.

903. Idāni yasmā te “idameva sacca”nti vadantā diṭṭhigatikā vādino kadāci katthaci pasaṃsampi labhanti, yaṃ etaṃ pasaṃsāsaṅkhātaṃ vādaphalaṃ, taṃ appaṃ rāgādīnaṃ samāya samatthaṃ na hoti, ko pana vādo dutiye nindāphale, tasmā etamatthaṃ dassento imaṃ tāva vissajjanagāthamāha. “Appañhi etaṃ na alaṃ samāya, duve vivādassa phalāni brūmī”tiādi. Tattha duve vivādassa phalānīti nindā

pasamsā ca, jayaparājayādīni vā taṃsabhāgāni. Etampi disvāti “nindā anittā eva, pasamsā nālaṃ samāyā”ti etampi vivādaphale ādīnavaṃ disvā. Khemābhipassam avivādabhūminti avivādabhūmiṃ nibbānaṃ “khema”nti passamāno.

904. Evañhi avivadamāno - yā kācimāti gāthā. Tattha sammutiyoti diṭṭhiyo. Puthujjāti puthujjanasambhavā. So upayaṃ kimeyyāti so upagantabbaṭṭhena upayaṃ rūpādīsu ekampi dhammaṃ kiṃ upeyya, kena vā kāraṇena upeyya. Diṭṭhe sute khantimakubbamānoti diṭṭhasutasuddhīsu pemaṃ akaronto.

905. Ito bāhirā pana - sīluttamāti gāthā. Tassattho - sīlaṃyeva “uttama”nti maññaṃānā sīluttamā eke bhonto saṃyamamattena suddhiṃ vadanti, hatthivatādiñca vataṃ samādāya upaṭṭhitā, idheva diṭṭhiyaṃ assa satthuno suddhinti bhavūpanitā bhavajjhositā samānā vadanti, apica te kusalā vadānā “kusalā maya”nti evaṃ vādā.

906. Evaṃ sīluttamesu ca tesu tathā paṭipanno yo koci - sace cutoti gāthā. Tassattho - sace tato sīlavatato paravicchandanena vā anabhisambhuṇanto vā cuto hoti, so taṃ sīlabbatādikammaṃ puññaṃbhisankhārādikammaṃ vā virādhayitvā pavedhatī. Na kevalaṃ vedhati, apica kho taṃ sīlabbatasuddhiṃ pajappatī ca vippalapati patthayatī ca. Kimiva? Satthāva hīno pavasaṃ gharamhā. Gharamhā pavasanto satthato hīno yathā taṃ gharaṃ vā satthaṃ vā pattheyyāti.

907. Evaṃ pana sīluttamānaṃ vedhakāraṇaṃ ariyasāvako - sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbanti gāthā. Tattha sāvajjanavajjanti sabbākusalaṃ lokiyakusalañca. Etaṃ suddhiṃ asuddhinti apatthayānoti pañcakāmaguṇādibhedam etaṃ suddhiṃ, akusalādibhedam asuddhiñca apatthayamāno. Virato careti suddhiyā asuddhiyā ca virato careyya. Santimanuggahāyāti diṭṭhiṃ agahetvā.

908. Evaṃ ito bāhirake sīluttame saṃyamena visuddhivāde tesam vighātaṃ sīlabbatappahāyino arahato ca paṭipattiṃ dassetvā idāni aññathāpi suddhivāde bāhirake dassento “tamūpanissāyā”ti gāthamāha. Tassattho - santaññepi samaṇabrāhmaṇā, te jigucchitaṃ amarantapaṃ vā diṭṭhasuddhiādīsu vā aññataraññataraṃ upanissāya akiriyadiṭṭhiyā vā uddhaṃsarā hutvā bhavābhavesu avītataṇhāse suddhimanutthunanti vadanti kathentīti.

909. Evaṃ tesam avītataṇhānaṃ suddhiṃ anutthunantānaṃ yopi suddhipattameva attānaṃ maññeyya, tassapi avītataṇhattā bhavābhavesu taṃ taṃ vatthum patthayamānassa hi jappitāni punappunaṃ hontiyevāti adhippāyo. Taṇhā hi āsevitā taṇhaṃ vaḍḍhayateva. Na kevalaṃ jappitāni, pavedhitaṃ vāpi pakappitesu, taṇhādiṭṭhihi cassa pakappitesu vatthūsu pavedhitampi hotīti vuttaṃ hoti. Bhavābhavesu pana vītataṇhattā āyatim cutūpapāto idha yassa natthi, sakena vedheyya kuhiṃva jappeti ayametissā gāthāya sambandho. Sesam niddese vuttanayameva.

910-911. Yamāhūti pucchāgāthā. Idāni yasmā ekopi ettha vādo sacco natthi, kevalaṃ diṭṭhimattakena hi te vadanti, tasmā tamatthaṃ dassento “sakañhi”ti imaṃ tāva vissajjanagāthamāha. Tattha sammutinti diṭṭhiṃ.

912. Evametesu sakaṃ dhammaṃ paripuṇṇaṃ bruvantesu aññassa pana dhammaṃ “hīna”nti vadantesu yassa kassaci - parassa ce vambhayitena hīnoti gāthā. Tassattho - yadi parassa ninditakāraṇā hīno bhavēyya, na koci dhammesu vīsesi aggo bhavēyya. Kiṃ kāraṇaṃ? Puthū hi aññassa vadanti dhammaṃ, nihīnato sabbeva te

samhi daḷhaṃ vadānā sakadhamme daḷhavādā eva.

913. Kiñca bhiyyo - saddhammapūjāti gāthā. Tassattho - te ca titthiyā yathā pasaṃsanti sakāyanāni, saddhammapūjāpi nesaṃ tatheva vattati. Te hi ativiya satthārādīni sakkaronti. Tattha yadi te pamāṇā siyuṃ, evaṃ sante sabbeva vādā tathiyā bhavyeyuṃ. Kiṃ kāraṇaṃ? Suddhī hi nesaṃ paccattameva, na sā aññatra sijjhati, nāpi paramatthato. Attani diṭṭhigāhamattameva hi taṃ tesam parapaccayaneyyabuddhīnaṃ.

914. Yo vā pana viparīto bāhitapāpattā brāhmaṇo, tassa - na brāhmaṇassa paraneyyatthi gāthā. Tassattho - brāhmaṇassa hi “sabbe saṅkhārā aniccā”tiādinā nayena sudiṭṭhattā parena netabbaṃ ñāṇaṃ natthi, diṭṭhidhammesu “idameva sacca”nti nicchinitvā samuggahītaṃ natthi. Taṃkāraṇā so diṭṭhikalāhāni atīto, na ca so seṭṭhato passati dhammamaññaṃ aññatra satipaṭṭhānādīhi.

915. Jānāmīti gāthāya sambandho attho ca - evaṃ tāva paramatthabrāhmaṇo na hi seṭṭhato passati dhammamaññaṃ, aññe pana titthiyā paracittañāṇādīhi jānantā passantāpi “jānāmi passāmi tatheva eta”nti evaṃ vadantāpi ca diṭṭhiyā suddhiṃ paccanti. Kasmā? Yasmā tesu ekopi addakkhi ce addasa cepi tena paracittañāṇādinā yathābhūtaṃ atthaṃ, kiñhi tumassa tena tassa tena dassanena kiṃ kataṃ, kiṃ dukkhapariññā sādhitā, udāhu samudayapahānādīnaṃ aññataraṃ, yato sabbathāpi atikkamitvā ariyamaggaṃ te titthiyā aññeneva vadanti suddhiṃ, atikkamitvā vā te titthiye buddhādayo aññeneva vadanti suddhinti.

916. Passaṃ naroti gāthāya sambandho attho ca. Kiñca bhiyyo? Yvāyaṃ paracittañāṇādīhi addakkhi, so passaṃ naro dakkhati nāmarūpaṃ, na tato paraṃ disvāna vā ñassati tānimeva nāmarūpāni niccato sukhato vā na aññathā. So evaṃ passanto kāmaṃ bahuṃ passatu appakaṃ vā nāmarūpaṃ niccato sukhato ca, athassa evarūpena dassanena na hi tena suddhiṃ kusalā vadantīti.

917. Nivissavādīti gāthāya sambandho attho ca - tena ca dassanena suddhiyā asatiyāpi yo “jānāmi passāmi tatheva eta”nti evaṃ nivissavādī, etaṃ vā dassanaṃ paṭicca diṭṭhiyā suddhiṃ paccanto “idameva sacca”nti evaṃ nivissavādī, so subbinayo na hoti taṃ tathā pakappitaṃ abhisāṅkhatam diṭṭhiṃ purekkharāno. So hi yaṃ satthārādīni nissito, tattheva subhaṃ vadāno suddhiṃ vado, “parisuddhavādo parisuddhadassano vā aha”nti attānaṃ maññaṃ tattha tathaddasā so, tattha sakāya diṭṭhiyā aviparītameva so addasa. Yathā sā diṭṭhi pavattati, tatheva naṃ addasa, na aññathā passitum icchatīti adhippāyo.

918. Evaṃ pakappitaṃ diṭṭhiṃ purekkharānesu titthiyesu - na brāhmaṇo kappamupeti saṅkhātī gāthā. Tattha saṅkhātī saṅkhāya, jānitvāti attho. Napi ñāṇabandhūti samāpattiñāṇādinā akatataṇhādīṭṭhibandhu. Tattha viggaho - nāpi assa ñāṇena kato bandhu atthīti napi ñāṇabandhu. Sammutiyoti diṭṭhisammutiyo. Puthujjāti puthujjanasambhavā. Uggahaṇanti maññeti uggahaṇanti aññe, aññe tā sammutiyo uggaṇhantīti vuttaṃ hoti.

919. Kiñca bhiyyo - vissajja ganthānīti gāthā. Tattha anuggahoti uggahaṇavirahito, sopi nāssa uggahoti anuggaho, na vā uggaṇhantīti anuggaho.

920. Kiñca bhiyyo - so evarūpo - pubbāsaveti gāthā. Tattha pubbāsaveti atītarūpādīni ārabba uppajjamānadhamme kilese. Naveti paccuppannarūpādīni ārabba uppajjamānadhamme. Na chandagūti chandādivasena na gacchati. Anattagarahīti katākatavasena attānaṃ arahanto.

921. Evaṃ anattagarahī ca - sa sabbadhammesūti gāthā. Tattha sabbadhammesūti dvāsaṭṭhidiṭṭhidhammesu “yaṃ kiñci diṭṭhaṃ vā”ti evaṃpabhedesu. Pannabhāroti patitabhāro. Na kappetīti na kappiyo, duvidhampi kappam na karotīti attho. Nūparatoti puthujjanakalyāṇakasekkhā viya uparatisamaṅgīpi na hoti. Na patthiyoti nittaṇho. Taṇhā hi patthiyatīti patthiyā, nāssa patthiyāti na patthiyoti. Sesam tattha tattha pākaṭamevāti na vuttaṃ. Evaṃ arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi, desanāpariyosāne purābhedasutte vuttasadiso evābhisamayo ahoṣīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya mahābyūhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Tuvaṭakasuttavaṇṇanā

922. Pucchāmi tanti tuvaṭakasuttaṃ. Kā uppatti? Idampi tasmīṃyeva mahāsamaye “kā nu kho arahattappattiyā paṭipattī”ti uppannacittānaṃ ekaccānaṃ devatānaṃ tamatthaṃ pakāsetuṃ purimanayeneva nimmitabuddhena attānaṃ pucchāpetvā vuttaṃ.

Tattha ādigāthāya tāva pucchāmīti ettha adiṭṭhajotanādivasena pucchā vibhajitā. Ādiccabandhanti ādiccassa gottabandhuṃ. Vivekaṃ santipadañcāti vivekañca santipadañca. Kathaṃ disvāti kena kāraṇena disvā, kathaṃ pavattadassano hutvāti vuttaṃ hoti.

923. Atha bhagavā yasmā yathā passanto kilese uparundhati, tathā pavattadassano hutvā parinibbāti, tasmā tamatthaṃ āvikaronto nānappakārena taṃ devapariṣaṃ kilesappahāne niyojento “mūlaṃ papañcasaṅkhāyā”ti ārabhitvā pañca gāthā abhāsi.

Tattha ādigāthāya tāva saṅkhepattho - papañcāti saṅkhātattā papañcā eva papañcasaṅkhā. Tassā avijjādayo kilesā mūlaṃ, taṃ papañcasaṅkhāya mūlaṃ asmīti pavattamānañca sabbam mantāya uparundhe. Yā kāci ajjhattaṃ taṇhā upajjeyyūṃ, tāsam vinayā sadā sato sikkhe upaṭṭhitassati hutvā sikkheyyāti.

924. Evaṃ tāva paṭhamagāthāya eva tisikkhāyuttaṃ desanaṃ arahattanikūṭena desetvā puna mānappahānavasena desetūṃ “yaṃ kiñcī”ti gāthamāha. Tattha yaṃ kiñci dhammamabhijaññā ajjhattanti yaṃ kiñci uccākulīnatādikaṃ attano guṇaṃ jāneyya atha vāpi bahiddhāti atha vā bahiddhāpi ācariyupajjhāyānaṃ vā guṇaṃ jāneyya. Na tena thāmaṃ kubbethāti tena guṇena thāmaṃ na kareyya.

925. Idānissa akaraṇavidhiṃ dassento “seyyo na tenā”ti gāthamāha. Tassattho - tena ca mānena “seyyoha”nti vā “nīcoha”nti vā “sarikkhoha”nti vāpi na maññeyya, tehi ca uccākulīnatādīhi guṇehi phuṭṭho anekarūpehi “ahaṃ uccākulā pabbajito”tiādinā nayena attānaṃ vikappento na tiṭṭheyya.

926. Evaṃ mānappahānavasenapi desetvā idāni sabbakilesūpasamavasenapi desetūṃ “ajjhattamevā”ti gāthamāha. Tattha ajjhattamevupasameti attani eva rāgadisabbakilese upasameyya. Na aññato bhikkhu santimeseyyāti ṭhapetvā ca satipaṭṭhānādīni aññena upāyena santiṃ na pariyeseyya. Kuto nirattā vāti nirattā

kuto eva.

927. Idāni ajjhattaṃ upasantassa khīṇāsavassa tādibhāvaṃ dassento “majjhe yathā”ti gāthamāha. Tassattho - yathā mahāsamuddassa uparimahetṭhimabhāgānaṃ vemajjhasaṅkhāte catuyojanasahassappamāṇe majjhe pabbatantare tṭhitassa vā majjhe samuddassa ūmi na jāyati, tṭhitova so hoti avikampamāno, evaṃ anejo khīṇāsavo lābhādīsu tṭhito assa avikampamāno, so tādiso rāgādiussadaṃ bhikkhu na kareyya kuhiñcīti.

928. Idāni etaṃ arahattanikūṭṭena desitaṃ dhammadesanaṃ abbhanumodanto tassa ca arahattassa ādipaṭipadaṃ pucchanto nimmitabuddho “akittayī”ti gāthamāha. Tattha akittayīti ācikkhi. Vivaṭacakkhūti vivaṭehi anāvaraṇehi pañcahi cakkhūhi samannāgato. Sakkhidhammanti sayaṃ abhiññātaṃ attapaccakkhaṃ dhammaṃ. Parissayavinayanti parissayavinayanaṃ. Paṭipadaṃ vadehīti idāni paṭipattiṃ vadehi. Bhaddanteti “bhaddaṃ tava atthū”ti bhagavantaṃ ālapanto āha. Atha vā bhaddaṃ sundaraṃ tava paṭipadaṃ vadehīti vuttaṃ hoti. Pātimokkhaṃ atha vāpi samādhinti tameva paṭipadaṃ bhinditvā pucchati. Paṭipadanti etena vā maggaṃ pucchati. Itarehi sīlaṃ samādhīṇca pucchati.

929-930. Athassa bhagavā yasmā indriyaṃvarasīlassa rakkhā, yasmā vā iminā anukkamena desiyamānā ayaṃ desanā tāsāṃ devatānaṃ sappāyā, tasmā indriyaṃvarato pabhuti paṭipadaṃ dassento “cakkhūhi”tiādimāradhho. Tattha cakkhūhi neva lolassāti aditṭhadakkhitabbādivasena cakkhūhi lolo nevassa. Gāmakathāya āvaraye sotanti tiracchānakathāto sotaṃ āvareyya. Phassenāti rogaphassena. Bhavañca nābhijappeyyāti tassa phassassa vinodanattāya kāmabhavādibhavañca na pattheyya. Bheravesu ca na sampavedheyyāti tassa phassassa paccayabhūtesu sīhabyagghādīsu bheravesu ca na sampavedheyya, avasesesu vā ghānindriyamanindriyavisayesu nappavedheyya. Evaṃ paripūro indriyaṃvarasīlā vutto hoti. Purimehi vā indriyaṃvaraṃ dassetvā iminā “araññe vasatā bheravaṃ disvā vā sutvā vā na vedhitabba”nti dasseti.

931. Laddhā na sannidhiṃ kayirāti etesaṃ annādīnaṃ yaṃkiñci dhammena labhitvā “araññe ca senāsane vasatā sadā dullabha”nti cintetvā sannidhiṃ na kareyya.

932. Jhāyī na pādalo lassāti jhānābhīrato ca na pādalo assa. Virame kukkucā nappamajjeyyāti hatthakukkucādikukkucānaṃ vinodeyya. Sakkaccakāritāya cettha nappamajjeyya.

933. Tandim māyaṃ hassaṃ khiḍḍanti ālasiyañca māyañca hassañca kāyikacetasikakhiḍḍaṇca. Savibhūsanti saddhiṃ vibhūsāya.

934-937. Āthabbaṇanti āthabbaṇikamantappayogaṃ. Supinanti supinasatthaṃ. Lakkhaṇanti maṇilakkhaṇādīni. No vidaheti nappayojeyya. Virutanti migādīnaṃ vassitaṃ. Pesuṇiyanti pesuṇṇaṃ. Kayavikkayeti pañcahi sahadhammikehi saddhiṃ vañcanāvasena vā udayapatthanāvasena vā na tiṭṭheyya. Upavādaṃ bhikkhu na kareyyāti upavādakare kilese anibbattento attani parehi samaṇabrāhmaṇehi upavādaṃ na janeyya. Gāme ca nābhisajjeyyāti gāme ca gihisaṃsaggādīhi nābhisajjeyya. Lābhakamyā janaṃ na lapayeyyāti lābhakāmatāya janaṃ nālapayeyya. Payuttanti cīvarādīhi sampayuttaṃ, tadatthaṃ vā payojitaṃ.

938-939. Mosavajje na nīyethāti musāvāde na nīyetha. Jīvitenāti jīvikāya. Sutvā rusito bahum vācam, samañānaṃ vā puthujanānanti rusito ghaṭṭito parehi tesa samañānaṃ vā khattiyādibhedānaṃ vā aññesaṃ puthujanānaṃ bahumpi anīṭṭhavācam sutvā. Na paṭivajjāti na paṭivadeyya. Kiṃ kāraṇaṃ? Na hi santo paṭisenikaronti.

940. Etañca dhammamaññāyāti sabbametaṃ yathāvuttaṃ dhammaṃ ñatvā. Vicinanti vicinanto. Santīti nibbutiṃ ñatvāti nibbutiṃ rāgādīnaṃ santīti ñatvā.

941. Kiṃkāraṇā nappamajjeiti ce - abhibhū hi soti gāthā. Tattha abhibhūti rūpādīnaṃ abhibhavitā. Anabhibhūtoti tehi anabhibhūto. Sakkhidhammamanītihamadassīti paccakkhameva anītihaṃ dhammamaddakkhi. Sadā namassamanusikkheti sadā namassanto tisso sikkhāyo sikkheyya. Sesam sabbattha pākaṭameva.

Kevalaṃ pana ettha “cakkhūhi neva lolo”tiādīhi indriyaṃvarā, “annānamatho pānāna”ntiādīhi sannidhipaṭikkhepamukhena paccayapaṭisevanasīlaṃ, methunamosavajjapesuṇiyādīhi pātimokkhasaṃvarasīlaṃ, “āthabbaṇaṃ supinaṃ lakkhaṇa”ntiādīhi ājīvapārisuddhisīlaṃ, “jhāyī assā”ti iminā samādhi, “vicinaṃ bhikkhū”ti iminā paññā, “sadā sato sikkhe”ti iminā puna saṅkhepato tissopi sikkhā, “atha āsanesu sayanesu, appasaddesu bhikkhu vihareyya, niddaṃ na bahulīkareyyā”tiādīhi sīlasamādhīpaññānaṃ upakārāpakārasaṅgaṇhanavinodanāni vuttānīti. Evaṃ bhagavā nimmitassa paripuṇṇapaṭipadaṃ vatvā arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi, desanāpariyosāne purābhedaṃ sutte vuttasadiṣoyevābhisamayo ahoṣīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya tuvaṭṭakasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Attadaṇḍasuttavaṇṇanā

942. Attadaṇḍā bhayaṃ jātanti attadaṇḍasuttaṃ. Kā uppatti? Yo so sammāparibbājanīyasuttassa uppattiyaṃ vuccamānāya sākiyakoliyānaṃ udakaṃ paṭicca kalaho vaṇṇito, taṃ ñatvā bhagavā “ñātakā kalahaṃ karonti, handa ne vāressāmī”ti dvinnam senānaṃ majjhe ṭhatvā imaṃ suttaṃ abhāsī.

Tattha paṭhamagāthāyattho - yaṃ lokassa diṭṭhadhammikaṃ vā samparāyikaṃ vā bhayaṃ jātaṃ, taṃ sabbaṃ attadaṇḍā bhayaṃ jātaṃ attano duccharitakāraṇā jātaṃ, evaṃ santepi jaṇaṃ passatha medhagaṃ, imaṃ sākiyādijanaṃ passatha aññamaññaṃ medhagaṃ hiṃsakaṃ bādhakanti. Evaṃ taṃ paṭiviruddhaṃ vipaṭipannaṃ jaṇaṃ paribhāsivā attano sammāpaṭipattidassanena tassa saṃvegaṃ janetuṃ āha “saṃvegaṃ kittayissāmi, yathā saṃvijitaṃ mayā”ti, pubbe bodhisatteneva satāti adhippāyo.

943. Idāni yathānena saṃvijitaṃ, taṃ pakāraṃ dassento “phandamāna”ntiādimāha. Tattha phandamānanti taṇhādīhi kampamānaṃ. Appodaketi appaudake. Aññamaññehi byāruddhe disvāti nānāsatte ca aññamaññehi saddhiṃ viruddhe disvā. Maṃ bhayaṃ māvisīti maṃ bhayaṃ pavitṭhaṃ.

944. Samantamasāro lokoti nirayaṃ ādiṃ katvā samantato loko asāro niccasārādirahito. Disā sabbā sameritāti sabbā disā aniccatāya kampitā. Icchaṃ bhavanamattanoti attano tāṇaṃ icchanto. Nāddasāsiṃ anositanti kiñci ṭhānaṃ

jarādīhi anajjhāvutthaṃ nāddakkhiṃ.

945. Osānetveva byāruddhe, disvā me aratī ahūti yobbaññādīnaṃ osāne eva antagamake eva vināsake eva jarādīhi byāruddhe āhatacitte satte disvā aratī me ahosi. Athettha sallanti atha etesu sattesu rāgādisallaṃ. Hadayanissitanti cittanissitaṃ.

946. “Kathaṃānubhāvaṃ salla”nti ce - yena sallena otiṇṇoti gāthā. Tattha disā sabbā vidhāvatīti sabbā duccaritadisāpi puratthimādidisāvidisāpi dhāvati. Tameva sallamabbuyha, na dhāvati na sīdatīti tameva sallaṃ uddharitvā tā ca disā na dhāvati, caturoghe ca na sīdatīti.

947. Evaṃmahānubhāvena sallena otiṇṇesvapi ca sattesu - tattha sikkhānugīyanti, yāni loke gadhitānīti gāthā. Tassattho - ye loke pañca kāmaguṇā paṭilābhāya gijjhantīti katvā “gadhītānī”ti vuccanti, cirakālāsevitattā vā “gadhītānī”ti vuccanti, tattha taṃ nimittaṃ hatthisikkhādikā anekā sikkhā kathīyanti uggayhanti vā. Passatha yāva pamatto vāyaṃ loko, yato paṇḍito kulaputto tesu vā gadhitesu tāsu vā sikkhāsu adhimutto na siyā, aññadatthu aniccādidassanena nibbijjha sabbaso kāme attano nibbānameva sikkheti.

948. Idāni yathā nibbānāya sikkhitabbaṃ, taṃ dassento “sacco siyā”tiādimāha. Tattha saccoti vācāsaccena ñāṇasaccena maggasaccena ca samannāgato. Rittapesuṇoti pahīnapesuṇo. Vevicchanti macchariyaṃ.

949. Niddaṃ tandiṃ sahe thīnanti pacalāyikañca kāyālasiañca cittālasiañcāti ime tayo dhamme abhibhaveyya. Nibbānamanasoti nibbānaninnacitto.

950-951. Sāhasāti rattassa rāgacariyādibhedā sāhasakaraṇā. Purāṇaṃ nābhinandeyyāti atītarūpādiṃ nābhinandeyya. Naveti paccuppanne. Hiyyamāneti vinassamāne. Ākāsaṃ na sito siyāti taṇhānissito na bhaveyya. Taṇhā hi rūpādīnaṃ ākāsanato “ākāso”ti vuccati.

952. “Kiṃkāraṇā ākāsaṃ na sito siyā”ti ce - “gedhaṃ brūmī”ti gāthā. Tassattho - ahañhi imaṃ ākāsaṃkhātāṃ taṇhaṃ rūpādīsu gijjhanato gedhaṃ brūmī “gedho”ti vadāmi. Kiñca bhiyyo - avahananaṭṭhena “ogho”ti ca ājavanaṭṭhena “ājava”nti ca “idaṃ mayhaṃ, idaṃ mayha”nti jappakāraṇato “jappana”nti ca dummuñcanaṭṭhena “ārammaṇa”nti ca kampakaraṇena “pakampana”nti ca brūmi, esā ca lokassa palibodhaṭṭhena duratikkamanīyaṭṭhena ca kāmapaṅko duraccayoti. “Ākāsaṃ na sito siyā”ti evaṃ vutte vā “kimetaṃ ākāsa”nti ce? Gedhaṃ brūmīti. Evampi tassā gāthāya sambandho veditabbo. Tattha padayojanā - ākāsaṃti gedhaṃ brūmīti. Tathā yvāyaṃ mahoghoti vuccati. Taṃ brūmi, ājavaṃ brūmi, jappanaṃ brūmi, pakampanaṃ brūmi, yvāyaṃ sadevake loke kāmapaṅko duraccayo, taṃ brūmīti.

953. Evametaṃ gedhādipariyāyaṃ ākāsaṃ anissito - saccā avokkammāti gāthā. Tassattho - pubbe vuttā tividhāpi saccā avokkamma moneyyappattiyā munīti saṅkhyāṃ gato nibbānatthale tiṭṭhati brāhmaṇo, sa ve evarūpo sabbāni āyatanāni nissajjitvā “santo”ti vuccatīti.

954. Kiñca bhiyyo - sa ve vidvāti gāthā. Tattha ñatvā dhammanti aniccādinayena saṅkhatadhammaṃ ñatvā. Sammā so loke iriyānoti asammāiriyanakarānaṃ kilesānaṃ pahānā sammā so loke iriyamāno.

955. Evaṃ apihento ca - yodha kāmēti gāthā. Tattha saṅganti sattavidhaṃ saṅgañca yo accatari nājjhetīti nābhijjhāyati.

956. Tasmā tumhesupi yo evarūpo hotumicchati, taṃ vadāmi - yaṃ pubbeti gāthā. Tattha yaṃ pubbeti atīte saṅkhāre ārabba uppañjanadhammaṃ kilesajātaṃ atītakammañca. Pacchā te māhu kiñcananti anāgatepi saṅkhāre ārabba uppañjanadhammaṃ rāgādikiñcanaṃ māhu. Majjhe ce no gahessasīti paccuppanne rūpādidhammepi na gahessasi ce.

957. Evaṃ “upasanto carissasī”ti arahattappattiṃ dassetvā idāni arahato thutivasena ito parā gāthāyo abhāsi. Tattha sabbasoti gāthāya mamāyitanti mamattakaraṇaṃ, “mama ida”nti gahitaṃ vā vatthu. Asatā ca na socatīti avijjamānakāraṇā asantakāraṇā na socati. Na jīyatīti jānimpī na gacchati.

958-959. Kiñca bhiyyo - yassa natthīti gāthā. Tattha kiñcananti kiñci rūpādidhammajātaṃ. Kiñca bhiyyo - anītturīti gāthā. Tattha anītturīti anissukī. “Aniddhurī”tipi keci paṭhanti. Sabbadhī samoti sabbattha samo, upekkhakoti adhippāyo. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yo so “natthi me”ti na socati, tamahaṃ avikampinaṃ puggalaṃ puṭṭho samāno anītturī ananugiddho anejo sabbadhi samoti imaṃ tasmīṃ puggale catubbidhamānisamsaṃ brūmīti.

960. Kiñca bhiyyo - anejassāti gāthā. Tattha nisaṅkhatīti puññābhisaṅkhārādīsu yo koci saṅkhāro. So hi yasmā nisaṅkharīyati nisaṅkharoti vā, tasmā “nisaṅkhatī”ti vuccati. Viyārambhāti vividhā puññābhisaṅkhārādīkā ārambhā. Khemaṃ passati sabbadhīti sabbattha abhayameva passati.

961. Evaṃ passanto na samesūti gāthā. Tattha na vadateti “sadiśohamasmi”tiādīnā mānavasena samesupi attānaṃ na vadati omesupi ussesupi. Nādeti na nirassatīti rūpādīsu kañci dhammaṃ na gaṇhāti; na nissajjati. Sesāṃ sabbattha pākaṭameva. Evaṃ arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi, desanāpariyosāne pañcasatā sākiyakumārā ca kōliyakumārā ca ehibhikkhupabbajjāya pabbajitā, te gahetvā bhagavā mahāvanaṃ pāvisīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya attadaṇḍasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Sāriputtasuttavaṇṇanā

962. Na me diṭṭhoti sāriputtasuttaṃ, “therapañhasutta”ntipi vuccati. Kā uppatti? Imassa suttassa uppatti - rājagahakassa seṭṭhissa candanaghaṭikāya paṭilābhaṃ ādiṃ katvā tāya candanaghaṭikāya katassa pattassa ākāse ussāpanaṃ āyasmato piṇḍolabhāradvājassa iddhiyā pattaḡgahaṇaṃ, tasmīṃ vatthusmīṃ sāvakaṇaṃ iddhipaṭikkhepo, titthiyānaṃ bhagavatā saddhiṃ pāṭihāriyaṃ kattukāmatā, pāṭihāriyakaraṇaṃ, bhagavato sāvattigamaṇaṃ, titthiyānubandhanaṃ, sāvattiyaṃ pasenadino buddhūpagamaṇaṃ kaṇḍambapātubhāvo, catunnaṃ parisānaṃ titthiyajayatthaṃ pāṭihāriyakaraṇussukkanivāraṇaṃ, yamakapāṭihāriyakaraṇaṃ, katapāṭihāriyassa bhagavato tāvatimsabhavanagamaṇaṃ, tattha temāsaṃ dhammadesanā, āyasmatā mahāmoggallānattherena yācitassa devalokato saṅkassanagare orohaṇanti imāni vatthūni antarantare ca jātakāni vitthāretvā yāva dasasahassacakkavāḷadevatāhi pūjīyamāno bhagavā majjhe maṇimayena sopānena saṅkassanagare oruyha sopānakaḷevare aṭṭhāsi -

“Ye jhānappasutā dhīrā, nekkhammūpasame ratā;
Devāpi tesam pihayanti, sambuddhānaṃ satīmata”nti. -

Imissā dhammapadagāthāya vuccamānāya vuttā. Sopānakaḷevare t̥hitaṃ pana bhagavantaṃ sabbapaṭṭhamam āyasmā sārīputto vandi, tato uppalavaṇṇā bhikkhunī, athāparo janakāyo. Tatra bhagavā cintesi - “imissaṃ parisati moggallāno iddhiyā aggoti pākaṭo, anuruddho dibbacakkhunā, puṇṇo dhammakathikattena, sārīputtaṃ paṇāyaṃ parisā na kenaci guṇena evaṃ aggoti jānāti, yaṃnūnāhaṃ sārīputtaṃ paññāguṇena pakāseyya”nti. Atha theram pañhaṃ pucchi. Thero bhagavatā pucchitaṃ pucchitaṃ puthujjanapañhaṃ, sekkhapañhaṃ, asekkhapañhaṃca, sabbam vissajjesi. Tadā naṃ jano “paññāya aggo”ti aññāsi. Atha bhagavā “sārīputto na idāneva paññāya aggo, atītepi paññāya aggo”ti jātakaṃ ānesi.

Atīte parosahassā isayo vanamūlaphalāhārā pabbatapāde vasanti. Tesam ācariyassa ābādho uppajji, upaṭṭhānāni vattanti. Jeṭṭhantevāsī “sappāyabhesajjaṃ āharissāmi, ācariyaṃ appamattā upaṭṭhahathā”ti vatvā manussapaṭṭhamam agamāsi. Tasmim anāgateyeva ācariyo kālamakāsi. Taṃ “idāni kālam karissatī”ti antevāsikā samāpattimārabbha pucchiṃsu. So ākiñcaññāyatanaṃ samāpattiṃ sandhāyāha - “natthi kiñcī”ti, antevāsino “natthi ācariyassa adhigamo”ti aggahesum. Atha jeṭṭhantevāsī bhesajjaṃ ādāya āgantvā taṃ kālakataṃ disvā ācariyaṃ “kiñci pucchithā”ti āha. Āma pucchimhā, “natthi kiñcī”ti āha, na kiñci ācariyena adhigatanti. Natthi kiñcīti vadanto ācariyo ākiñcaññāyatanaṃ pavedesi, sakkātabbo ācariyoti.

“Parosahassampi samāgatānaṃ,
Kandeyyumaṃ te vassasataṃ apaññā;
Ekopi seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsītassa vijānāti attha”nti.

Kathite ca pana bhagavatā jātake āyasmā sārīputto attano saddhivihārikānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānamatthāya sappāyasevāsānagocarasilavatādīni pucchitum “na me diṭṭho ito pubbe”ti imaṃ thutigāthaṃ ādiṃ katvā aṭṭha gāthāyo abhāsi. Tamatthaṃ vissajjento bhagavā tato parā sesagāthāti.

Tattha ito pubbeti ito saṅkassanagare otaraṇato pubbe. Vagguvadoti sundaravado. Tusitā gaṇimāgatoti tusitakāyā cavitvā mātukucchiṃ āgatattā tusitā āgato, gaṇācariyattā gaṇī. Santuṭṭhaṭṭhena vā tusitasāṅkhātā devalokā gaṇim āgato tusitānaṃ vā arahantānaṃ gaṇim āgatoti.

963. Dutiyagāthāya sadevakassa lokassa yathā dissatīti sadevakassa lokassa viya manussānampi dissati. Yathā vā dissatīti tacchato aviparītato dissati cakkhumāti uttamacakkhu. Ekoti pabbajjāsāṅkhātādīhi eko. Ratinti nekkhammaratiādiṃ.

964. Tatiyagāthāya bahūnamidha baddhānanti idha bahūnaṃ khattiyādīnaṃ sissānaṃ. Sissā hi ācariye paṭibaddhavuttittā “baddhā”ti vuccanti atthi pañhena āgamanti atthiko pañhena āgatomhi, atthikānaṃ vā pañhena āgamaṇaṃ, pañhena atthi āgamaṇaṃ vāti.

965. Catutthagāthāya vijigucchatoti jātiādīhi aṭṭiyato rittamāsananti vivittaṃ mañcapīṭhaṃ. Pabbatānaṃ guhāsu vāti pabbataguhāsu vā rittamāsaṇaṃ bhajatoti sambandhitabbaṃ.

966. Pañcamagāthāya uccāvacesūti hīnapaṇītesu. Sayanesūti vihārādīsu senāsanesu. Kīvanto tattha bheravāti kittakā tattha bhayakāraṇā. “Kuvanto”tipi pāṭho, kūjantoti cassa attho. Na pana pubbenāparaṃ sandhiyati.

967. Chaṭṭhagāthāya katī parissayāti kittakā upaddavā. Agataṃ disanti nibbānaṃ. Tañhi agatapubbattā agataṃ tathā niddisitabbato disā cāti. Tena vuttaṃ “agataṃ disa”nti. Abhisambhaveti abhibhaveyya. Pantamhīti pariyante.

968-969. Sattamagāthāya kyāssa byappathayo assūti kīdisāni tassa vacanāni assu. Aṭṭhamagāthāya ekodi nipakoti ekaggacitto paṇḍito.

970. Evaṃ āyasmatā sārīputtena tīhi gāthāhi bhagavantaṃ thometvā pañcahi gāthāhi - pañcasatānaṃ sissānamatthāya senāsanagocarasīlavatādīni pucchito bhagavā tamatthaṃ pakāsetuṃ “vijigucchamānassā”tiādīnā nayena vissajjanamāraddho. Tattha paṭhamagāthāya tāvattho - jātiādīhi vijigucchamānassa rittāsaṇaṃ sayanaṃ sevato ce sambodhikāmassa sārīputta, bhikkhuno yadidaṃ phāsu yo phāsuvihāro yathānudhammaṃ yo ca anudhammo, taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ yathā pajānanto vadeyya, evaṃ vadāmīti.

971. Dutiyagāthāya pariyantacārīti sīlādīsu catūsu pariyantesu caramāno. Ḍaṃsādhipātānanti piṅgalamakkhikānañca sesamakkhikānañca. Sesamakkhikā hi tato tato adhipatitvā khādanti, tasmā “adhipātā”ti vuccanti. Manussaphassānanti corādiphassānaṃ.

972. Tatiyagāthāya parādhammikā nāma satta sahadhammikavajjā sabbe pi bāhirakā. Kusalānuesīti kusala dhamme anvesamāno.

973. Catutthagāthāya ātaṅkaphassenāti rogaphassena. Sītaṃ atuṇhanti sītañca uṇhañca. So tehi phuṭṭho bahudhāti so tehi ātaṅkādihi anekehi ākārehi phuṭṭho samānopi. Anokoti abhisāṅkhāraviññāṇādīnaṃ anokāsabhūto.

974. Evaṃ “bhikkhuno vijigucchato”tiādīhi tīhi gāthāhi puṭṭhamatthaṃ vissajjetvā idāni “kyāssa byappathayo”tiādīnā nayena puṭṭhaṃ vissajento “theyyaṃ na kāre”tiādimāha. Tattha phasseti phareyya. Yadāvilattaṃ manaso vijaññāti yaṃ cittassa āvilattaṃ vijāneyya, taṃ sabbaṃ “kaṇhassa pakkho”ti vinodayeyya.

975. Mūlampi tesam palikhañña tiṭṭheti tesam kodhātīmānānaṃ yaṃ avijjādikaṃ mūlaṃ, tampi palikhañitvā tiṭṭheyya. Addhā bhavanto abhisambhaveyyāti evaṃ piyappiyaṃ abhibhavanto ekaṃseneva abhibhaveyya, na tatra sithilaṃ parakkameyyāti adhippāyo.

976. Paññaṃ purakkhatvāti paññaṃ pubbaṅgamaṃ katvā. Kalyāṇapīṭhīti kalyāṇāya pīṭhiyā samannāgato. Caturo sahettha paridevadhammeti anantaragāthāya vuccamāne paridevanīyadhamme saheyya.

977. Kiṃsū asissāmīti kiṃ bhuñjissāmi. Kuvaṃ vā asissanti kuhiṃ vā asissāmi. Dukkhaṃ vata settha kvajja sessanti imaṃ rattiṃ dukkhaṃ sayiṃ, ajja āgamanarattiṃ kattha sayissaṃ. Ete vitakketi ete piṇḍapātānissite dve, senāsanānissite dveti cattāro vitakke. Aniketacārīti apalibodhacārī nittañhacārī.

978. Kāleti piṇḍapātakāle piṇḍapātasāṅkhātaṃ annaṃ vā cīvarakāle cīvarasaṅkhātaṃ vasaṇaṃ vā laddhā dhammena samenaṭṭhi adhippāyo. Mattaṃ so jaṇṇāti paṭiggahaṇe ca paribhoge ca so pamāṇaṃ jāneyya. Idhāti sāsane, nipātamattameva vā etaṃ. Tosanattanti santosattamaṃ, etadatthaṃ mattaṃ jāneyyāti vuttaṃ hoti. So tesu guttoti so bhikkhu tesu paccayesu gutto. Yatacārīti saṃyatatavihāro, rakkhitarīyāpatho rakkhitaṅkāvavacīmanodvāro cāti vuttaṃ hoti. “Yaticārī”tipi pāṭho, soyevattho. Rusitoti rosito, ghaṭṭitoti vuttaṃ hoti.

979. Jhānānuyuttoti anupannupādanena uppannāsevanena ca jhāne anuyutto. Upekkhamārabba samāhitattoti catutthajjhānupekkhaṃ uppādetvā samāhitacitto. Takkāsayamaṃ kukkucciyūpachindeti kāmavitakkādiṃ takkaṇca, kāmasaṇṇādiṃ tassa takkassa āsayāṇca, hatthakukkuccādiṃ kukkucciyāṇca upacchindeyya.

980. Cudito vacībhi satimābhinandeti upajjhāyādīhi vācāhi codito samāno satimā hutvā taṃ codanaṃ abhinandeyya. Vācaṃ pamuñce kusalanti ṇāṇasamuṭṭhitaṃ vācaṃ pamuñceyya. Nātiavelanti ativelaṃ pana vācaṃ kālavelaṇca sīlavelaṇca atikkantaṃ nappamuñceyya. Janavādadhammāyāti janavādakathāya. Na cetayeyyāti cetanaṃ na uppādeyya.

981. Athāparanti atha idāni ito parampi. Pañca rajānīti rūparāgādīni pañca rajāni. Yesaṃ satimā vinayāya sikkheti yesaṃ upaṭṭhitassati hutvā vinayanattamaṃ tisso sikkhā sikkheyya. Evaṃ sikkhanto hi rūpesu...pe... phassesu sahetha rāgaṃ, na aññeti.

982. Tato so tesamaṃ vinayāya sikkhanto anukkamena -etesu dhammesūti gāthā. Tattha etesūti rūpādīsu. Kālena so sammā dhammaṃ parivīmaṃsamānoti so bhikkhu yvāyaṃ “uddhate citte samādhissa kālo”tiādinā nayena kālo vutto, tena kālena sabbaṃ saṅkhatadhammaṃ aniccādinayena parivīmaṃsamāno. Ekodibhūto vihane tamaṃ soti so ekaggacitto sabbaṃ mohāditamaṃ vihaneyya. Natthi ettha saṃsayo. Sesaṃ sabbattha pākaṭameva.

Evaṃ bhagavā arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi. Desanāpariyosāne pañcasatā bhikkhū arahattaṃ pattā, tiṃsakotisaṅkhyānaṇca devamanussānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Paramatthajotikāya khuddaka-aṭṭhakathāya

Suttanipāta-aṭṭhakathāya sārīputtasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito ca catuttho vaggo atthavaṇṇanāyato, nāmena aṭṭhakavaggoti.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 05. Σχόλια για την ανθολογία ομιλιών. 4. Το κεφάλαιο των οκτάδων έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org